

2311 /
33.

Magyar
IRODALMI
RITKASÁGOK
Szerkeszti Vajthó László

33.

VACHOTT SÁNDORNÉ
RAJZOK A MULTBÓL
EMLÉKIRATOK (SZEMELVÉNYEK)

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. **Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós tár-saság.** (A budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium 1929—30. évi VIII. osztálya.) Ára 1— P.
2. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai.** (A budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium 1930—31. évi VIII. osztálya.) Ára 2— P.
3. **Benyák Bernát: Joas.** Piarista iskoladráma, 1770. (Budapesti kegyestanítórendi kath. gimnázium. Dr. Perényi József tanár.) Ára 1-50 P.
4. **Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék.** Bécs, 1790. (Budapesti Verbőczy István-reálgimnázium. Dr. Várady Zoltán tanár.) Ára —80 P.
5. **Károlyi Gáspár: Két könyv...** Debrecen, 1563. (Budapesti Év. Leánykollégium. Jablonowsky Piroska tanár.) Ára 1-50 P.
6. **Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből.** (Buda-pesti ciszterci-rendi Szent Inre-gimnázium. Dr. Bri-sits Frigyes tanár.) Ára 2— P.
7. **Péterfy Jenő zenekritikái.** (A budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium 1930—31. évi VIII. osztálya.) Ára 1-50 P.
8. **Édes Gergely: Eredeti oktató mesék.** (A debreceni ref. kollégium gimnáziumának 1931—32. évi VIII. A. osztálya. Dr. Zsigmond Ferenc egyetemi rk. ta-nár.) Ára 1— P.
9. **Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből.** (Szabó Béla polg. isk. igazgató.) Ára 1— P.
10. **Kazinezy világa.** (Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. Dr. Vajthó László tanár.) Ára 3— P.
11. **Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza.** (A Ciszterci Rend bajai III. Béla-reálgimnáziuma. Dr. Tordai Anyos igazgató.) Ára 1— P.
12. **Síralmas panasz.** (Budapesti Zrínyi Miklós-reál-gimnázium. Dr. Ollé István tanár.) Ára 1-50 P.
13. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai.** Második sorozat. (A debreceni fiú felső kereskedelmi iskola önképzőköre. Dr. Juhász Géza tanár.) Ára 1-50 P.

14. Szék. U. 12345
3
MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

XXXIII. SZÁM.

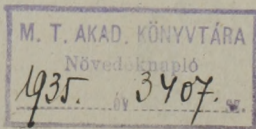
VACHOTT SÁNDORNÉ
RAJZOK A MULTBÓL

EMLÉKIRATOK (SZEMELVÉNYEK)

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

A borítékot Kovács Klára tanár rajzolta

A Baár-Madas református leánylíceum önképző-köri ifjúsága örömmel vállalkozott arra, hogy ennek a kötetnek a kiadásával a Magyar Irodalmi Ritkaságok gazdagodó sorozatába beilleszkedjék. Tisztában vagyunk vele, hogy nem kiadatlan kéz-irattal jelentkezünk, eltűnt irodalmi kincset sem adunk a közönség kezébe a megtalálók büszkeségével. És mégis: Vachott Sándorné emlékirata régi kiadású, rejtőzködő könyv, megfigyeléseink szerint nagyon kevesek ismerőse s ezért, ha csak szemelvényes alakban is, megérdemli az új kiadást.

Írója nem a világhírre emelkedett emlékirónók közül való, nem Szonja Kovalevszka, vagy Baskir-sev Mária; nem ad olyan mozgalmasan gazdag magyar világgépet, mint Déryné, Jászai Mari csaknem férfiasan elszánt őszintesége is hiányzik belőle. De széplélek-vonásai mögött itt ott feszül a kor emelkedő és zuhanó magyar életének atmoszférája. Finom és érzékeny alakja tisztán kirajzolódik a tragédiát megelőző kék derűben és szomorúan leng a vihar-utáni történelmi szélben. A rajz, melyet Petőfi hamar felejtő fiatal özvegyéről ad és a benne foglalt értékelés a munkának külön is

elemzésre csábító, jellegzetesen „nősen látó“ fejezete. Sem őszinteségének fegyelmezettsége, sem széplelkűségének gyakran hiúsággal érvényesülő vonásai (tükör-pajzsa a maga mulandósága ellen) nem tudják megfosztani az emlékezéseket a belső világítás bizalmas varázsától, mely ezt a női írást komoly emberi dokumentummá avatja. Ennek a világításnak meghitt fényében majdnem tapintható édességgel jelenik meg a Cipruslombok fiatal énekese, hogy — ha más érdeme az emlékiratnak nem volna is — mulhatatlan érdekességet adjon a reá is emlékező látásnak. Előadása patakosan csevegő, de meg-meggyülő vizében néhol a belehajló hegyóriások alakja és az idő nagy árnyéka tükröződik.

Az óriások az emlékirat nélkül is élnének. Az író alakját az emlékiratából kihajló óriások fogják megtartani.

Jékely Lajos,
igazgató.

Ezeket a szemelvényeket iskolánk V., VI. és VII. osztálya adja ki.

Vachott Sándorné emlékiratait először Abafi Lajos közölte a Figyelőben, majd két kötetben külön is kiadta. (Budapest, 1887—90.) A jelen kiadás csak részleteket közölhet az emlékiratokból, mert az egész mű terjedelme túlhaladná a Magyar Irodalmi Ritkaságok keretét. Az első kötetből a következő szemelvényeket közöljük: Vörösmarty, Főthi szüret, Petőfi Sándor és Etelke, Jaj, mamám! Etelke a ravatalon, Költő lenni vagy nem lenni. A második kötetből: Budapesten 1848-ban, Sárosi Gyula, Petőfi özvegye, A „Feleségek felesége“ új otthonában, Borongós hetek, Vachott Sándor elfogatása.

Elsősorban az irodalmi fontosságot és hitelességet tartva szem előtt, szemelvényekként a műből azokat a fejezeteket vettük fel, melyek az írónőhöz baráti vagy rokoni kapcsolat révén közelálló nagyjainkra vonatkoznak. A képek egysége érdekében több helyen összevontuk az anyagot.

A *Rajzok a multból* szerzője, Vachott Sándorné Csapó Mária 1830-ban született s 1845-ben lett a költő felesége. Maga is irogatott, különösen a szabadságharc után, mikor már férje elméje az Újépületben szenvedett fogság következtében elborult s a család eltartásának gondja reá, az asszonyra hárult. Férje 1861-ben halt meg. Ettől fogva gyak-

rabban találkozunk az íróő nevével. Mint lapszerkesztőnek is ismert volt a neve. 1896-ban halt meg.

Emlékiratai a negyvenes, ötvenes évek történetéből és életéből közölnek érdekes képeket. Közel áll, részint férje révén, a kor nevezetesebb embereihez. Rokonságban volt Bajzával, Vörösmartyval és Kossuthtal is. Szüleinek bizalmas barátja volt Fáy András, jó ismerőseik közé tartozott Deák Ferenc. Férjének jóbarátai, Sárosi Gyula és Petőfi Sándor gyakran megfordultak házuknál, Petőfi lakott is náluk. Általánosan ismert Petőfi szerelme Vachottné huga, a korán elhunyt Csapó Etelke iránt. E kapcsolatok miatt sok érdekeset tud mondani a forrongó és tragikus idők nagyjairól.

A korrektúra munkáját Barta Flóra, Horváth Johanna, Onczay Katalin, Ostffy Éva, Pólya Katalin és Szilassy Eszter VII. o. tanulók végezték.

A szemelvényeket az Abafi-féle kiadásnak a mai-tól nem sokban eltérő helyesírásával közöljük.

Budapest, 1935 május hava.

Papi Biró Izabella.

VÖRÖSMARTY.

Ha a fiatal, ábrándozó leány, midőn költő alakjáról álmodozik, magának csak szép és érdekes képet varázsol elő; ha midőn olvassa „Szép Ilonkát“, ki oly „halványan áll hófehér szobornál“, midőn a királyban a vadászt ismeri fel, ártatlan szerelme- s nyugalmanak ez érdekes elrablóját, — a költőt, ki teremtője volt e képnek, Adonisnak képzele, — ha midőn a „Túlvilági kép“-ben a lázbeteg ajkain át is a költő lángszelleme s képzelő erejének hatalma sugárzik felé, — az ábrándos ifjú lány őt lord Byron bájaival ruházza fel, — csalódva érezheté magát Vörösmarty megpillantásakor, mert külsején e nagy szellemnek, főkép első tekintetre, semmi sem volt költői, s még kevésbbé bájoló.

Tetőtől talpig becsületes, tisztességes táblabíró alakban jelent meg a nagy költő a felületes szemlélő előtt, — s kinek képzelőtehetsége őt külső szépséggel cifrázta fel, az, a köpcös természetű alacsony férfiúban, kinek kissé őszbecsavarodott fekete bajusza s körszakálla, kopaszult homloka s himlőhelyes kerek arca, semmi

különöst nem mutatott, — mindent inkább láthatott Vörösmartyban, mint a költőt. — De ki az anyagin felül emelkedni képes volt, ki hallá őt, midőn beszélt, anya nyelvünket oly szépen kezelve, oly hangzatosan, hogy minden kiejtett szavát, mintha zenét hallanánk, élvezettel kelle, önkéntelenül is hallgatnunk, s oly keresetlen mint szabatos kifejezéseit kifogástalanul nyomtatni lehetett volna, — annak érezni kelle, ha volt érzéke a fenkölt iránt, hogy itt a porhüvely nem jöhet számítás alá, mert a halhatatlan szellem a bűvölő, s teljesen feledteti amazt.

Szerényebb, s szokásaiban egyszerűbb embert nem ismertem Vörösmartynál, s női társaságban gyöngédebbet sem. — Ha valami szép vagy nemes felől beszélt, vagy a hazaszeretet meleg szavai hangzának ajkain, majd vonzó nyájasság, majd lángoló lelkesültség szállta meg mindennapias vonásait, szép metszésű ajkai között zengő hangja kedvesen vagy elragadón hatott, szemeiből lélek sugárzék, s magas, kopasz homlokát a költészet szelleme dicsőíté meg.

Hogy Vörösmartynak Lóri kedves arca s szép szemei mindig nagyon tetszetek, azt, miután Lóri igen csinos barna leányka volt, mindenki természetesen találhatta, de hogy a negyvenet több évvel meghaladva, kedve jöjjön nősulni, s egy magánál huszonöt évvel fiatalabb leányt válasszon feleségül, ez azt hiszem, még azok előtt is különösnek tetszék s meglepő volt, kik lélektanilag is tudták, sőt

tapasztalák, hogy a költők eltérnek olykor a mindennapiság útjairól.

Maga Bajza megcsóválta fejét, midőn hallá, hogy régi barátja, ki nála néhány évvel idősebb volt, nejeinek, ennél sokkal ifjabb nővérét óhajtja nőül megnyerni.

Fáy András aggodalmakat fejezett ki a nagy korkülönbség miatt, míg Szontágh Gusztáv kapitány, senki dolgába nem avatkozó jelleméhez híven, csak gratulált, őszinte lélekből kívánva a nagy költőnek minden szerencsét.

Székács örömet fejezte ki e házasság felett, mert — úgy mond — nemcsak hogy régi jó magyar nemes családból házasodol, mely köztiszteletben áll, hanem olyan szép családból is, melynek tagjai között, szépirodalmi tekintetben, még eddig, nem találtam kivetni valót. E mellett — tevé hozzá kedélyes modorát komolysággal váltva fel — Csapóné nővérét veszed el barátom, s ez azon biztos ajánló levél, melyre írva van: háziasság, hűség s családanyai legszentebb erény. Jövőd kipótolhatja mindazt számodra, mit a szerencse eddig megtagadott tőled.

Bár mennyi észrevételt tőnek is jobbra-balra, s bámulák elegenden a keletkező frigyét, én a dolgot rendén találtam, sőt forrón szeretett rokonom- s barátnémra nézve a dicsőség áramlatának tekintém Vörösmarty házassági ajánlatát.

Pali teljesen osztá nézeteim- s örömeimet; — oly magas állás nem látszék a világon, melynek mi a nagy költő szellemi magasságát fölé né

emeltük volna. A kör, melyben éltünk s fejlődünk, a szellem arisztokráciáját uralta, s mi ezt tekinténk mindenek felettinek, hol a szerény Vörösmarty igénytelen öltözetében, fejedelmi helyet s állást foglalt el.

Midőn Lóri némi habozást mutatott, s Vörösmarty szegénysége ellen tőn kifogásokat, mi a jövőre nézve oly meleg hittel biztattuk és bátorítánk, mintha gyermek fejjel, e részben előre láthattuk volna, mi évtizedek múlva oly fényes eredménnyel következett be.

— Óh Lórikám, áldani fog aki érezni képes, ha Vörösmartyt boldoggá teszed, — mondám barátnémhoz szívem legmélyéből, — még ha saját boldogságodat áldoznád is fel érte.

— Az ő nevével együtt a tiéd is halhatatlan leend — mondá Pali lelkesülten —, az utókor még ábrándjaiban is szebbnél-szebb képeket álmodik felőled.

— Igen, igen Lórikám — szólék én közbe, azt hiszem oly élénkséggel, amily hön érzém, mit mondandó valék — Palinak igaza van. Lásd, én, ki kis gyermekkorom óta ismerlek, s tudod, legparányibb koromban is mint szerettelek, — kedves arcod már ennél fogva is mindig szép s vonzó volt előttem, — de most, mintha Vörösmarty szerelme új fényt árasztott volna sötét hajadnak minden szálára, új bájtt vonásaidra s szép szemeid tekintetére, — még előttem is nyertél, s százszorta szebbnek látszol, ha szívemnek kedvesebb nem lehetnél is, mint eddig voltál.

Vörösmarty is csakhamar fölkeresett; mintha érezte volna, hogy érdekeinek nálam melegebb szószólója senki nem lehetne, vágyott régi kedvencével, habár gyermek leányka volt is még, boldogsága felől kissé beszélgetni.

Ha leírhatnám az örömet, mellyel fogadtam, — ha elbeszélni képes volnék, mint igyekeztem, egy ábrándozó gyermek szívnek élénkségével, tündér fényben tüntetni föl jövőjét Lóri oldala mellett, — ha lehetséges volna szavakkal visszaadni, mi naív áhítattal ígértem meg neki, midőn arra kért, hogy imádkozzam boldogságáért, mely ezentúl Lóriét is magába foglalja, — hogy mindig, mindig fogok érte imádkozni, — az egyszerre megértendi vala, miért oly meleg, oly ábrándozó Vörösmartynak hozzám írott, s művei között „Cs. M. kisasszonyhoz“ címzett örökké szép költeménye, melyet pár évre rá, mint Lóri férje írt, mi ihlette, midőn e verset írta, melynek minden hangját rokonszenv és gyöngédség lengi át.

Tizennegyedik születésnapomat ünneplém, s menyasszonya valék már Vachott Sándornak, midőn Vörösmarty mint Lóri boldog férje, e költeményt előbb felolvassván, átadta nekem.

— Mi által érdemlém s hálálhatnám meg e kitüntető, gyönyörű költeményt? — kértem, s őszinte illetődésemben azt hiszem köny is szökött szemeimbe. — Kívánj viszont te is valami igen nagyon szépet, és — tevém hozzá nagyot akarva mondani, — valami nagyon fáradságosan keresztülvihetőt tőlem.

— Ne felejts soha ki imádságaidból — vizszonzá melegen Vörösmarty —, hogy családi életemben szerencsém és boldogságom biztosítva legyenek. — Ha azonban szabad e mellett még egy kis fáradságra is kérni, kezeckéidet egy kis munkára hívni fel, szegény fejem érdekében — tevé hozzá enyelgve — azon esetben hálára köteleznél, ha kegyes volnál önké z ü l e g, — ez fődolog volna, — egy igen könnyű sapkát hímezni vagy horgolni számomra selyemből és selyemmel bélelve, minden belső bőrkarima nélkül, hogy pótolná lágyan és gyöngéden, mi fájdalom, hajamból nagyon is tömegesen hiányzik.

Végszavait enyelgve ejtvén, nevetése kíséré, mire én örömmel ígértém meg kívánsága teljesítését, s mindjárt másnap hozzá fogtam a munkához, sötét violaszín alapra, zöld babérkoszorút választván a sapkához, s föltevém magamban s tudattam is Vörösmartyval, hogy ha ezt elhasználta, ismét is ismételve készítek számára újat.

Vörösmartyék esküvője nem sokára követte Stullerékét; — mind a két menyasszonynak én voltam koszorú leánya, — mind a két menyasszony homlokáról én vettem le a myrtus füžért, s meleg szeretettel és illetődvé szakíték ki egyikből is, másikból is emlékül egy-egy szál halvány kis virágot.

A két házasság, melynél oly önzéstelen szeretettel, oly meleg barátsággal küzdöttem serdülő korom bizalmat ébresztő kiváltságaival, a

legjobban ütött ki; különösen Vörösmartyéké valóban szerencsés házasság lőn.

Lóri hű, előzékeny neje lett a nagy költőnek; a különbség mintha elenyészett volna közöttük; Vörösmarty ifjú kedélye könnyen rokonult a fiatalsággal, s neje mellett megifjodni látszék.

A családi körében mindig derült Vörösmarty, szeszélyekkel nejét soha nem kedvetleníté, figyelemmel, gyöngédséggel viselteték iránta kis és nagy dolgokban, e mellett értelmét és ismereteit is fáradatlanul törekedett szélesíteni.

Ha felkeresték barátai vagy rokonai, szívélyes nyájassággal fogadta, s jóízű beszélgetései mindenkire a legkedvesebb hatást gyakorolák. Egész nap folytán tipegett-topogott egyébiránt egyszerű író szobájában, s szedett-vedett, rakosgatta iratait, könyveit, ha szellemi foglalkozása s egyéb teendője nem volt; — megkísértett jóféle magyar dohányból otthon szivarokat készíttetni, — egészségesebbnek képzelvén, ha szemei előtt sodorják össze a dohány leveleket; — s készített leírás után, önkezüleg, pezsgőbort, józamatú érmellékit cukrozván meg e célra. — Kísérletei nem igen sikerültek, de ez nem csüggeszté, jövőre majd kitanulja, mi okozta a hibát, s órákig komolyan elokoskodott a felett, vajon minek tulajdonítható, hogy nem akar jól menni a dolog.

Első fia nagyon gyöngé, siránkozó kis gyermek volt, s Vörösmarty boldogságát, e síró fiúcskát anyja karjain ha látta, elképzelni

könnyebb, mint leírni. — Neje, mint fiatal, szerető anya csitítgatta, nyugtatgatta gyöngye kicsinyét, s habár olykor aggódott is kis fián, mégis úgy örvendett e gyermeknek, s nem volt kétsége, hogy kedvesebb, vonzóbb kis fiú nincs széles e világon, mint az ő gyöngye kis fiacskájuk s hogy őt férjével együtt mi szépen és jól fogják majd felnevelni.

— Majd megerősödik, mire nagyobb lesz — szokta Vörösmarty mondani; — hiszen Kovács Endre jeles orvos is azzal biztat, hogy baja semmi nincs, csak fejlődnie s erősödnie kell kissé.

S mégis úgy fájt neki, ha fiát sírni hallá, hogy e gyermek születése óta minden gyermek-sírás felizgatta s megindította. A parányi, beszélni még nem tudó lényecskék sírás által nyilvánuló kesergése és panasza, mindennél meghatóbbnak tetszék előtte.

Vörösmarty szenvedélyes vadász volt. — Egy alkalommal nagyon kedve szerinti társak között vadászaton járt, a főváros közelében eső szép erdőségek egyikében; — épen felszökött előtte a vad, s ő diadalmasan s biztos kézzel célozott. — Egyszerre a távol bokrok közül kis gyermek sírása üté meg füleit. — Keze meg-rezzent, fegyvere lehanyatlék, — a vad új életet nyerve tova száguldott, s Vörösmarty feledve veszteségét, a vidám cimborákat s a vadászat minden élvezetét, habozás nélkül, önkéntelen azon irány felé indult, honnan a gyermek sírást hallani vélte...

Honn hagyott gyöngé kis fiacskája jutott eszébe, — hiszen ennek nyelve volt a keserves sírás, melyen anyjának oly értelmesen panaszlá el ha éhen volt, vagy ha fájt valamije.

Ez a szegény kis lényecske is panaszködik, de nincs a ki figyelje s megértse, — anyja nem gondol vele, magára hagyta, hogy sírjon egyedül, vigasz nélkül és elhagyottan.

S a költő nem nyugodott meg mindaddig, míg a hangok iránya felé haladván, felfedezé a durva lepedőből rögtönzött bölcsőt, mely két egymás melletti élő fa között lebegett, úgy, hogy két vége egyikhez, másik két sarka a másik fa ágaihoz kötve, a lepedő közepe mintegy nyugágy, vagy inkább bölcső gyanánt szolgált a kis csecsemő számára, hogy himbál-gassák az ágak, midőn a szél lengeté; — de a kisedd enni kért, — míg anyja, a szegény nap-számosnő, nyugodtan dolgozgatott közelében, mintha nem is hallaná gyermeke panaszos sírását, a szellőre bízva, dúdolna bölcsődalt, s a lombokra a dajkáló ringázást.

Vörösmarty valódi botrányozással megpiron-gatta a hidegvérű anyát, s még másnap is, midőn nekem s nejemnek elbeszélé ez eseményt, felháborodása alig ismert határt, a pórő szívte-lenségére gondolva.

Midőn fia négy vagy öt éves volt, kinek életéért folytonosan reszkettek a szerető szü-lők, egykor egy pénteki nap estéjén a gyermek szokatlan jó kedvű volt, pajtáskodék, neve-

tett, mintha mámorossá tette volna őt a legszilajabb vígság.

Vörösmarty kezdetben maga is nevetett, fiacskája jó kedvét látva, — de midőn azt ok nélkül nőttön nőni látta, midőn mind zajosabb s kitörőbb lett vígsága, végre megsokallá a nagy kedvet, s némi aggalommal kezdé szemlélgetni a gyermek kigyúlt arcát s égő tekintetét.

Van egy péntekre szóló babona, mely így hangzik: „Ki péntek este sokat nevet, vagy vesztét érzi, vagy sírni fog vasárnap.“

A világos fejű tudós, a lángeszű költő, ki minden ily babonáját a korlátoltságnak elutasítá s mindig gáncsolá neje előítéletes félelmeit, ki hitt a babonákban, — ez alkalommal mintha maga sem volna képes szabadulni ama péntek estére szóló babonától, fenyegető morajként hallá annak értelmét fülébe csengeni. — Izgatottan kezdett a szobában fel s alá járni, — szorongó apai szíve nejére is hajlandó lőn ezúttal neheztelni, ki anyai szeretettel s örömmel osztá fiacskája keresetlen jókedvét.

— Mintha vesztét éreznéd magad is e szerencsétlen gyermeknek — szólt végre kifakadva nejéhez — meg nem foghatom, mit jelent nagy kedve, — miért ok nélkül oly víg, s mi a tatárt nevet, mintha esze nem volna? — Talán beteg s lázban van a gyermek?

Szegény Lóri megdöbbsent e szavakra; csak most villant eszébe, hogy péntek este van, s

hogy a babonák sötét tana szerint, péntek este nem tanácsos sokat nevetni.

Anyai örömét e gondolatra anyai aggodalom váltá fel, ijedten kezdé csitítgatni, később pironogatni, s a nélkül, hogy a szegény gyermek bűnös lett volna, elszedé tőle minden játékát, s kis asztalkája mellé, a sarokba ülteté, hogy maradjon ott veszteg és csöndesen mind addig, míg az estelit felhozták.

Vörösmarty ismerve neje babonás félelmekre hajlandó természetét, egy alkalmat sem mulasztott el, hogy azokat megtámadja s kigúnyolja; — de ezúttal, bár mint röstelte is a dolgot, szemlátomást megkönnyebbedék és enyhült, midőn a kis fiú duzzogva könyökölt kis asztalkájára, s azzal fenyegetőzött, hogy többé soha nem fog oly szépen játszani, — s hogy neki esteli sem kell, mivel nem éhes, — nem is fog aludni menni, mert úgy sem álmos, hanem itt ül reggelig kis asztala mellett, — hova bár nem viselte magát rosszul, mégis leültették.

A legbölcsebb ember is eltér olykor nézeteitől, s elutasítva az ész és okosság szavát, nem bír ellenállni a pillanat hatásának. — Ez azonban többnyire olyankor történik, midőn keblét megrázó események tették fogékonnyá.

Vörösmarty második fia, a kedélyes, nyílt homlokú, nyájas arcú kis Miska, sokkal erősebb s életrevalóbb gyermeknek látszék, mint az első fiúcska volt, s két éves korában oly sok reményre jogosító s örömeket ígérő kis élete, egy gyuladásos bajnak lett áldozata.

A szerető szülők megtörve, vígasztalhatlan keservvel állottak ravatala mellett.

Czuczor keresztelte a gyermeket, s a kedélyes lelkész-költő felajánlá magát a végtisztességnek megtartására is kis kedvence felett, mint Vörösmarty régi jó barátja s író társa.

De a hitszónok megrendülve állott maga is a ravatalnál; a kevés nappal előbb életdús, piros gyermekarc élettelen halványsága, a mindig mosolygó nagy kék szemek lezárva, a hosszú sötét pillák árnyékában, s a csapás súlya alatt roskadozó szülők, a szegény zokogó anyja látása, együttesen, oly megható egészben olvadtak össze Czuczor szemei előtt, hogy a vallási szertartás s egy rövid szívből jött ima után, nem halotti beszédet tartta, hanem elkezdé szavalni remegő, szívhez szóló hangon Vörösmartynak ez alkalomra annyira illő költeményét, s megrendíté, könyekre indítá az egész jelen levő társaságot:

Eljátszottad már kis játékidat,
Kedves fiú, hamar játszottad el;
Végsőt mosolyga orcád, s a halál
Leszedte róla szép rózsáidat.
Nem csak magad menél, elvitted a
Szülők vidámságát, elvitted a
Legszebb remények gazdag bimbáját.

Ki mondja meg neked, hogy már reggel
[van? Ah

Ki fog téged megint fölkelteni?
Sirat szülőd és mondja: „kelj flam!

Kelj föl szerelmem, szép kis gyermekem!"
 Mind hasztalan, te meg nem hallod őt:
 Alunni fogsz, s nem lesznek álmaid,
 Alunni fogsz, s nem lesz több reggeled.

De fájdalom ne bántsa hamvadat;
 Mulásod könnyű volt, és tiszta, mint
 Az égbe visszareppenő sugáré.
 A földhöz minket baj s öröm kötöz,
 Óhajtjuk és rettegjük a halált;
 Te túl vagy már, s nincs kétség útadon.

Oh majd ha csendes tiszta éjeken
 Feltűnnek a dicső csillagzatok,
 Eljősz-e áldást hozni kedvesidre?
 Eljősz-e álmaikhoz éjfelenként,
 Hogy ég nyugalmát terjeszd rájuk is?
 Oh jój, ölelgesd kis testvéridet;
 Orcáikat csókdossa szellemed;
 S a mely napok tetőled elmaradtak,
 Add a szülőknek vissza. Ők együtt
 Élják le megszakasztott éltedet,
 És míg porodra hintsenek virágot,
 Lebegj te őrző angyalként felettök.

E nagy csapást nem oly könnyű volt ki-
 pihenni, s Vörösmarty családéletének egén
 sötét felhő maradt sok ideig a veszteség.

Nagyobb fiacskáját annál inkább félté s
 őrizte nejével együtt, kinek szerető ápolásai
 lassanként megedzék ugyan valamennyire a
 gyöngye gyermekeket, de, mint a felebb leírt kis
 péntekesti történetke is tanúsítja, az apa s
 anyának remegő aggodalma el-elszunnyadha-
 tott, de meg talán soha sem pihent igazán.

Sok vonzó családapai tulajdon mellett, saját-szerű képzelődései is voltak egyben s másban Vörösmartynak.

A fővárosban árusított tejet például, általában mérgezettnek tartá; — habja, szerinte, szappanhab, sűrűsége, keményítő, s mi a savanyodástól megóvjá, egyenesen ön lehetett csak.

Az ecetes ételt csak ritka családnál ette meg, vendéglőben soha, — csak oly helyen, hol föl-teheté a pontos magyar háziasszony felől, hogy borecet nélkül szégyenletesen hiányosnak tartaná étkamráját.

Soha senki után pipaszopókát nem vett volna szájába, sem a magáéból meg nem engedé, hogy más szívjon. Ez oknál fogva pipaszárai mind szopóka nélkül álltak helyökön, s a tollszopókák maga s vendégei számára, tömegesen csomócskákba kötözve, voltak elkészítve pipaszotala fiókjában, szép rendesen egymás mellé rakva.

De bármi képzelődő s óvatos volt is étkei s italaira nézve, s mindenre, mit szájával érintett, — néha midőn képzelődéseit túlságig vitte, rá is szedetheték.

Deák Ferentől hallottam egy esetkét elbeszélni, mely jellemzi e részben a nagy költő képzelődő természetét.

Vörösmarty csaknem minden évben meglátogató Deák Ferencet Kehidán, ki, mint köz-tudomású dolog, nem csak leghívebb, de leg-régibb barátai egyike volt.

Deák ez időben még gazdálkodott szép ősi

birtokán, s borai s szilvoriuma, melyet termesztett és készített, nevezetesek voltak a vidéken, mint Vörösmarty műismerettel, szintén igazolta.

Midőn Deák veszteni kezdé gazdálkodási kedvét, s birtoka eladásáról gondolkozott, lassanként felhagyott gazdaságában ez s amaz művelésével, — a többek között szilvoriumot sem készítettett többé, sőt a meglevőt is eladta pincéjéből egy gazdag kereskedőnek, úgy ahogy üvegekre húzva, lepecsételve állottak, összesen valamennyit.

Vörösmarty történetesen éppen akkor érkezett Kehidára, midőn a kereskedő kocsijára nagy gonddal felrakatá a szilvoriumot és elszállítatá.

A vásár nem volt Vörösmartynak inyére.

— Számomra, megtarthattál volna néhány üveggel legalább — szólta szemrehányó hangon barátjához. — Náthám van, rekedt vagyok, a gyomrom sem a legjobb, s ilyenkor délelőttönként néhány csepp tiszta szilvorium valóságos gyógyszer.

— Se baj, barátom — viszonzá Deák ismert nyájasságával —, kikötöttem, hogy számomra feltart a kereskedő a pecsétemmel lezárt üvegekből legalább egy harmadrészt, melyből én meghatározott áron, bármikor hozathatok, tetszésem szerint, vendégeim számára.

Szavait ejtván, csöngetett, s a megjelent legényt elküldé a kereskedőhöz egy üveg szilvoriumért.

Pár perc múlva megjelent a legény a le-

pecsételt üveggel, egy tácan, s két kis pohárkával.

Deák oda tartá Vörösmarty elé az üveget, hogy a pecsét töretlenségéről meggyőződjk, aztán felbontani nyujtá a legénynek, ki engedelmeskedvén, teli önté a kis poharakat.

Vörösmarty úgy, mint a bort szokta ízlelni, hörpentett egy igen kis kortyocskát, azután a világosság felé tartván a kis poharat, kifogástalan színét nézegeté az itálnak.

Nem látszék meglegedve lenni sem ízével, sem színével, mert arcát kissé elfintorítva, roszalólag csóváltgatta fejét.

— Jaj barátom, nem ilyen volt tavaly a te szilvoriumod — mondá lehangoltan. — Sem íze, sem színe nem hasonlít a régihez, — meg van már hamisítva — vége már ennek.

Deák mindent elkövetett, hogy meggyőzesse őt csalódásáról; mondta, hogy a pecsét töretlen volt, — állítás, hogy a kereskedő hiteles, tisztességes ember, — kitünteté, miszerint oly hirtelen még csak idő sem lett volna a hamisítás-hoz, mind hasztalan! Vörösmarty megmaradt képzelődése mellett, s nem volt rábírható, hogy az italt még egyszer megízlelje.

Deák kiküldé tehát az elutasított italt, s így szólt Vörösmartyhoz:

— Tudod-e mit barátom, miként segíthetnénk a bajon?

— Arra kíváncsi vagyok — viszonzá Vörösmarty, még mindig nem bírva lehangoltságán erőt venni.

— Szent-Gróthra küldök el szilvoriumért, gróf Batthyánynéhoz, kinek birtoka szomszédságban van, mint tudod. A grófné pincéje nevezetes tárháza a legfinomabb borok- s szilvoriumoknak. A grófné örvendeni fog, a mint őt ismerem, ha szívességet tehet, főkép ha ily kedves, régi barátom megvendégelésére nyújthat segédkezet.

A gondolat tetszett Vörösmartynak, Deák személyesen ment ki, hogy utasítást adjon egyik legénynek a szt.-gróthi átrándulásra nézve.

Másnap reggeli után felhozatá Deák az állítólag újon érkezett szilvoriumot.—Vörösmarty mosolya, mellyel magának töltött, már előre bizalmat fejezett ki az ital iránt.

Poharát a világosság felé tartva, mindenek előtt színét nézegette; azután hörpentett pár csöppet, s megelégedve ízlelgeté apró kortyocskákban, tovább.

— Nemde mondtam, barátom, hogy a színe is sötétebb, íze is aromatikusabb a tiszta, a hamisítatlan szilvoriumnak. Ilyen volt a tiéd is, mielőtt idegen kézbe került. — Ez gyógyszer, valódi gyógyszer, barátom.

Deák kimondhatlan kedélyesen beszélé el ez esetet, számos évvel Vörösmarty halála után, ki soha nem tudta meg, hogy Deák nem küldött Szent-Gróthra gróf Batthyánynéhoz, hanem az elutasított, s hamisítottnak képzelt szilvoriumba néhány szem szilvát dobott, s miután a gyümölcs egy éjen át jól átázott s megfesté söté-

tebbre az itálnak színét, kisebb üvegbe szűreté át, s úgy hozatta be, mintha egyenesen a grófné pincéjéből került volna.

Deák ismerve barátjának legyőzhetlen képzelődéseit, nem akart feleslegesen vitázni, hanem segített a dolgon úgy, mint bölcsesége sugallá: néhány szem szilva segélyével eleget tón kedves vendége irányában, mind a képzelődésnek, mind kíváнатának, s minden a legjobban sikerült.

Vörösmarty meg volt győződve, hogy a kitűnő szilvorium gyógygyerővel bírt, s őt meggyógyítá, Deák pedig örvendett, hogy barátjának ez ártatlan csel által megszüntette aggodalmait.

De voltak személyek is olyanok, kikkel szemben képzelődéseit le nem győzheté; s bármi különösnek lássék is, jelei e részben ritkán csaltak. — Ha például orrcimpái beszéd közben mozogtak, lebegtek kissé valakinek, szerinte, annak hinni, abban bízni nem volt tanácsos. Tapasztalatai szerint az ilyen egyén, lett legyen bár nő, vagy férfiú, mindig ravasz, alátomos természet, kitől jó távol tartani magunkat.

Nem bízott a nagyon ritka szakállú egyénekben sem, ezeket levegő szakállúaknak szokta nevezni, s úgy tapasztalá, hogy csúszó-mászó külső alatt, a legkonokabb érzéseket rejték többnyire szívökben, a ritka kivételeket nem vonta kétségbe.

— Kit a természet egy vagy más módon

megjegyez — szokta mondani —, az nem mindig történik véletlenül, vagy ok nélkül; — intés az olykor, vigyázatra intése a sorsnak, melyre ha figyelnék, sok csalódása elmaradna életünknek.

Ha ellenszenve egyszer fölébreszteték, azt leküzdenie nagyon nehéz volt, sőt nem is igen ment. Gyanakodék folytonosan ott, hol a becsület, a jellem csavargós utakra tért; a mi rút és a mi rossz, élénk képzelődése mind elővarázslá, hogy a távolság nőttön nőjjön közte s az ily egyén között.

Ily ellenszenve tárgya volt a forradalom egyik tábornoka, ki a veszély napjaiban tekintélyes szerepet játszott. — E tábornok egy cselekedete úgy tűnt fel mindjárt kezdetben Vörösmarty előtt, mint hazafiatlanság, — s ez időtől fogva soha többé nem bízott benne.

Míg ellenben Perczel Mór iránt, ki egykor tanítványa volt, s a hazaszeretet első csírait ő csepegteté a forradalmi tábornok szenvedélyes szívébe, — rokonszenvét s bizalmát a forradalom vészei között is megtartá mind végig.

— Hadseregeink élén ily válságos időkben hazafias szellemű magyar embereket óhajtanék én látni — szokta mondani. — A hadtudomány magában véve nem elég a forradalmi vezérek diadalaihoz, — csak ki lelkesülni képes, az lelkesítheti táborát, s ezen érzelmet csak a hon- és szabadságszeretet ébresztheti, mint tapasztaljuk Damjanich és Bem hadjáratainál, — kiket magyarokká tőn az ügy, mely mellett

testvériesen harcolnak. De ki németebb a németnél, és semmi más, csak katona, az nem érezhet velünk együtt, s előbb-utóbb eladja a hazát.

Költői ihlettel s férrias elszántsággal köté sorsát egyébiránt hazája sorsához, — a forradalom viharai között lelkesült, reménylett, vagy csüggedett, az események folyamához képest, s végpillanatig osztá sorsát a pártnak, melyhez tartozék.

A világozi fegyverletétel megrázkódtatá. — Mintha éltető levegője egyszerre kifogyott volna, — mintha azon reménynek érte volna meg halálát, melyet Isten a kétségbeesés ellen oltalmul oltott kebleinkbe, mintha még a napfény is kialudt volna, s a föld felett ezentúl vak sötétség uralkodnék, a költő hazafiságtól lángoló keble nem talált írt sehol, sehol s halálosan megsebeztek.

Elsötétült hangulatának első életjele egy „Átok“ című költemény volt. — Könnyítnie kelle lelkének szörnyű fájdalmán, s kimondania az átkot azok fejére, kiket a haza árulóinak tartott. — E költemény tudtommal nem jelent meg újabban kiadott művei közt sem.

A forradalom szomorú vége, ónsúllyal nehezédék lelkére. — Kedélye megváltozott, elkomorult, csaknem sötét lőn. — Budapesten, hol élte legszebb éveit tölté, nem találta magát soha többé; születés helyére, Nyékre vágyott vissza, s családjával együtt oda is költözék, — hol a legnagyobb elvonultságban élt.

Régen hamvadó édes anyja emléke megmegszállta lelkét születése földén, megjelent előtte a távolság ködében annak szelid, szenvedő arca, ki oly sok nélkülözés között viselé halála napjáig özvegyi gyászát, oly sokat aggodék s búsult szerteszét szórt gyermekei során, s ajkain a zúgolódás vagy panasznak soha egyetlen szava sem hangozott.

Isten rendeletein megnyugodni, régen megtanult, s magába zárván keserveit, békés szelidséggel viselé a nem érdemelt nehéz sorsot s nélkülözéseket, miket reá az ég, a mindenható Isten szent keze mért.

De kiszenvedett már régen, régen az anya, — talán nyughelyét sem lelhetni fel a kis falusi temetőben, fölemészté az idő s nyoma sem maradt talán a sírhalomnak, mely alatt a szegény jó özvegy asszony hamvai pihennek.

Vörösmarty kiönté a költeményben, mi régen szíve mélyén volt, mi keblét régen nyomta, — de meg nem enyhült azért. — Írt más nemű verset is egyszer-másszor, s fordított olykor egy Shakespeare-féle drámát; ámde mi hasznát vette, ha sem kedélyén, sem anyagi viszonyain, mind össze sem javíthatott sokat.

A forradalom utáni években anyagi helyzete is csüggesztő volt Vörösmartynak.

Mire jövedelemképen, mint biztosra számíthatott, csak az akadémiai rendes tagsági díj volt, s ez kilátásait a legszerényebb korlátok közé szorítá.

Nagy jótétemény volt azonban reá nézve,

János öccsének csaknem hódoló ragaszkodása, ha szerencsésnek érezte magát, ha bátyjának erejéhez képest szolgálhatott, ki azzal, ki nevéket halhatlanná tévé, testvériesen megoszthatá mind azt, mivel bírt. S Vörösmarty János, szerencséire! ha gazdag nem volt is, de minden esetre jó hazafi, takarékos gazda, s ifjú kora óta a báró Orczy-család nagyrabecsült jószágigazgatója volt, ki mint feddhetlen jellemű s a legjobb szívű ember, egész megyéje tiszteletét bírta.

De a költő csak búsult és csüggedt maradt. Öltözetét elhanyagolta, mintha sorsához illőnek a durvás szövetű szürke ruházatok tartaná csak, — mindig egy volt látható ez időben. — Ősz szakállát ápolás nélkül engedé nőni, bokrosodni, s családi körben is el-elmerült gondolataiba, hosszan és mélyen, mintha csak egyedül volna.

Fiatal nejének mosolya, kedves, jószívű biztatásai, csak fájdalmát nevelték; — ha gyermekeire tekintett, keble elszorult, hiszen látkörében remény számukra sehol többé nem csillogott, — kietlen sivár és pusztá lón szemei előtt mind a jelen, mind a jövő.

Midőn a forradalom után több évre, férjem boldog családi köréből kiragadtatott s a békés költő pusztá gyanuból elfogaté, s én, mint fiatal asszony, halálosan sebezve, oly vérző kebellem siettem Budapestre, hogy szabadításáért mindent megmozgassak, — Vörösmarty volt első, ki a sorsomra nézve oly gyászos hírre

felhívás nélkül küldé nejét hozzám a fővárosba, meleg és igaz részvéte jelentése mellett, azon üzenettel, hogy nehéz helyzetemben tanács és utasításért egyenesen báró Eötvös Józsefhez folyamodjam, kinek nemes szíve biztonnyal mindent elkövetend, mi által férjem helyzetén enyhíteni lehetséges.

És annyira sajnált nehéz szenvedésemben az idő előtt aggastyánná őszült költő, oly szívesen vigasztalt volna, de mihaszna! — hiszen önnön enyhítésére szánt gondolatai is mind csak buba veszték.

Vörösmarty honszerető szíve nem bírta meg a haza vesztének gondolatát.

Nem vonta ki magát a jó falusi ismerősök társaságából — kik a füst mellett el-elbeszélgettek ez s amarról, — fiatalság mulatásait nyájas arccal elnézegeté, — de mit egykor nemcsak írt, hanem oly mélyen érezett is, mindig és mindenütt csak az hangzott fülébe, csak az zúgott és zenge keble mélyén; csak azt mondogatta magában, és bánkódék s el is betegesedett lassanként mellette:

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, óh magyar!
Ez éltetőd s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Midőn férjemet szellemileg megölve, oly sok küzdés s szenvedés után, végre visszanyerhettem, s a költő dúlt kedélye, enyhülést keresni, Vörösmartyhoz vágyott, le nem írható gyöngéd barátsággal fogadott bennünket Nyéken egyszerű, de nyájas otthonában, s feledve saját baját, megtagadva önnön énjét, nemes és nagy szívének minden törekvését oda irányzá, hogy beteg költőtársát felvidítsa s kiragadja búskomoly hangulatából, — s hogy engem a jövőre nézve reményekkel, örömeikkel hitegessen, s feledtesse velem, mi boldogtalan levék.

Életemben legutolszor Csépen láttam Vörösmartyt, a halálát megelőző nyáron, nagyanyám házánál, hol családotul időzött s honnan Balaton-Füredre volt menendő, roncsolt egészsége helyreállítása végett.

Szemlátomást megörült, hogy pár napra eljövök én is Csépre, s hogy még egyszer találkozhattunk.

Meg voltam lepetve és rendülve külseje átalakulásán.

Halvány, átszellemült arcán a megdicsőülés szent és túlvilági fénye sugárzott. — Szemei nagyobbak, átlátszóbbak lőnek. — Járása, mint ha nehezeire esnék minden mozdulat, lassú és vontatott, tartása kissé hajlott, s mindig szelíd hangja, most halk s még lágyabb lőn.

De jóságát megtartá, valamint nyájas mosolyát is, mely kedélyes beszélgetéseit kísérni szokta.

Midőn könnyeimet visszatartva, vidámságot

igyekeztem erőltetni, s a kölcsönös üdvözetek után enyelgve kértem tőle, ha emlékezik-e még mit ígértem egykor neki mint boldog kis leány, azon napon, melyen a hozzám írott költeményt előttem felolvasta s nekem át is adá.

— Azt ígérted, csecse kis sógorasszony — viszonzá udvariasan, mint boldogabb időkben szokta —, hogy imádkozni fogsz család életem boldogságáért és jól is imádkoztál, mert boldogabb, mint Lóririval voltam, senkivel nem lehettem volna — tevé hozzá melegen. — De ígértél mást is — folytatá enyelgő modorát ismét felvéve — azt ígérted kis sógorasszony, hogy soha nem engedsz kifogyni a könnyű kis sapkákból. — Ezen ígéretet az utóbbi években, szegényke te, sok fájdalomad között, be sem válthatta volna! S pedig — tevé hozzá hirtelen változtatva komoly hangján, mintha megbánta volna, hogy fájdalomaimra emlékeztetett — de jól esnék most ennek a szegény gyér hajú, fázékony fejemnek, melynek minden fejrevaló nehéz, egy könnyű kis selyem sapka. — Hátha még a te tiszta kis kezeid készítenének még egyszer ily könnyű kis főveget!

Le nem írhatom, mi boldog valék, hogy a beteg költő kívánatát már megelőztem, s azonnal előmutathatám a számára készített sapkát, melyet selyemből horgoltam, és selyemmel béleltem úgy, mint annyira kedvelé — mert feje mindig fázékony lévén, szobában egészséges korában is rendesen viselt könnyű kis sapkát.

Vörösmartynak láthatólag jól esett s kedves

volt a meglepetés. — Mint később nejétől hallám, végpillanatáig használta s legkellemesebb volt fejének ha e sapkát tette föl, míg reám nézve mai napig is emelő annak tudata, hogy kézi munkám a dicsőültnek nem csak egy kis örömet, de a mennyiben, mint többször hallám magam is tőle, fejének élete végső idején, minden fejrevaló nehéz volt, és súlyosnak tetszék, utolsó betegségében enyhülést is okozhatott.

Régen mult idők felől beszélek.

Fiatal leányka, a világon a legboldogabb menyasszonyok egyike voltam akkor, midőn Vörösmarty, mint helyzetével reményei felett elégtelt férje fiatal nejének, a szép költeménnyel meglepett, s híven szerény jelleméhez, viszonzatul egy imát kért boldogságáért, s egy kezeimmel készített könnyű sapkát.

Tizennegyedik születésem napját ünnepeltem épen.

Szép nap volt ez akkor! Mintha az öröm és boldogság örökké tarthatna, úgy tűnt fel előttem e napon az egész élet, az egész jövőendő.

Mintha szemeinket csak mosolyogni nyertük volna, és nem könnyhullatásra; — szívünket csak szerelmet dobogni, s nem szenvedni s megszakadni adta volna a végzet.

Kis s oly barátságos szobámat, kertté alakítá a szeretet, midőn e régmult születésem napját ünneplém. Rózsák, jácintok, tulipánok és kaméliák mosolyogtak felém, bár merre tekinték.

Künn, a hó esett, benn, a tavasz virult.

Korom is tavasz kor volt még, teli virággal, szerelemmel.

Szépen fel voltam öltözve világoskék díszes ruhába. — Hajam elől könnyedén elsimítva, két oldalt, füleim mögött, hosszú fürtökbe om-lék vállaimra — jegyesem így szerette látni hajamat, ily eszményi módon, mely szerinte, akkori külsőmhöz épen hozzá illék.

Hajam között, keblemen és ölembe gyűjtve, csupa virág, — ablakom párkányzatán, virág kosaromba, asztalomon: virágverseny; szépség mellett kedves illat, színpompa és élet minde-nütt, hova tekintetem csak szállhatott. — Egyik rész anyám szeretetéről mosolygott felém, a másik, az ifjú költő mélyen érző szívének vi-rulással fejezte ki lángérzelmeit.

Vörösmarty költeménye kis asztalomon, szinte virágok közt feküdt, mintha koszorúzva lett volna, — s azok belehelték illataikkal, s be-mosolyogták virulásukkal.

Oly boldog valék e napon! De tudja az ég miért, mintha az emberi szívben még a boldog-ságnak is volna súlya, szinte fájt az a sok édes érzelem, mi keblemet betölté.

Föltettem magamban, hogy szép virágaim-nak minden szálát, minden levélkéjét megör-zöm, e kedves, e felejtethetlen nap emlékére, a meddig élek.

Meg is vannak ma is még a hervadt virá-gok hamvai. De vajon csak egy szálacska is közülök, hasonlít-e régi képéhez? — Kedves illatának csak egy parányát is, megtarthatá-e

valamelyik? A hajdani színek pompája feltűnik-e itt-amott ama oly fakult, száraz levélkéken?

A holt, a hervadt bokréták között, mint egyetlen virulás, mint élő babérlomb egy virágtemetőben, annyi év után is hasonlóan mult képéhez, Vörösmarty költeménye tűnik fel, melyet ama régen mult szép napon, a virágokkal egy szekrénykébe tettem el, legbecesebb emlékeim közé.

Ime, előttem fekszik a sárgult kis lap, a hajtásoknál szakadozott is kissé, — de azért világosan olvashatók a sorok, a kézirat nem változott, s megtartotta régi jellemét.

A versek szétáradó melege, színezete és fénye is a régi maradt:

„Csapó Mari kisasszonynak.“

E szavak állnak címül a költemény felett.

Olvassuk csak át, de illetődve és áhítattal, mintha imádságot olvasnánk.

Úgy tetszik, mintha itt, hol a nagy költő felől emlékezнем oly jól esett, hol tartózkodó kezekkel megkisértém az embernek, s család apának képét feltüntetni úgy, mint őt lelki szemeimmel felfogám, — mintha épen ideilénék a költemény, mintha szebben s méltóbban nem fejezhetném be e szerény kis rajzát a nagy férfiúnak, mint ha multamnak e szép, örökzöld koszorúját, melyet tőle nyertem, előveszem, s emlékére hintvén virágait, megkoszorúzom vele halvány homlokát.

Csapó Mari kisasszonynak.

Mintha szívem húrja volnál,
 Mely ha reng,
 Az örömtől lelkem háza
 Melyben eddig gond tanyáza,
 Vissza zeng.

Mintha lelkem ága volnál,
 Tiszta s ép,
 Mely még ment minden hibától,
 És a legdicsőbb sugártól
 Égi szép.

Úgy tűnöl fel szellememnek
 Rokona,
 Mintha volnál boldog álmom,
 Mintha volnál boldogságom
 Jobb hona.

Azt beszélik szőke, szép vagy
 És deli,
 És szemednek pillantása
 Mint az égnek megnyílása,
 Kéjteli.

Szőke vagy-e, barna vagy-e?
 Mit tudom!
 De ha hallak és ha látlak,
 Hogy szeretlek, hogy csodállak,
 Mondhatom.

Tiszta részvét és barátság
 A mit adsz,
 S amit adtál bármi drága,
 Lelked egyik szebb virága,
 Dús maradsz.

S dús szívedbe kit egészen
 Felvevél,
 Az lesz ám még csak szeretve,
 Annak élte, lelke, üdve,
 Te levél.

A legédesebb titokkal
 Vagy tele,
 Mint edény, mely mézzel árad,
 S édes lenni el nem fárad,
 Kebele.

Nekem is van nálad titkom
 Zálogul,
 Hogy ha jobb napom leszállna,
 Él az angyal, a ki állna
 Pártomul.

Mondj imát oh angyal érttem;
 Hő imád
 Mint sugár, mely vissza tére
 Eredete szent helyére,
 Üdvöt ad.

És ez üdv nem lesz mulékony
 Földi jó:
 Isten adja, védi angyal,
 Nem lesz ily üdv semmi sorssal
 Rontható.

És míg életem delének
 Napja tart,
 Bizton járok és vidámon;
 Nem rettegván már pályámon
 Több vihart.

Vörösmarty.

Mindig jól fog esni, hogy Vörösmarty végpillanataig megtartá számomra rokonszenvét s barátságát. — Bánásmódja velem szemközt, mindig megfelelő volt a fenn jegyzett költemény szavainak: mindig gyöngéd, elismerő és barátságos. — Soha, soha egy árnyalattal sem sértett meg, bár, mint neje után közel rokonok, elég gyakran találkozánk, s ha férjemmel vitázott, mi elégszer történt, én mindig határozottan ellene s férjem pártján voltam.

Mindig védett, enyelgő hangon, még neje ellenében is, ha egyszer-másszor, mint nők között is megesik, szóvitánk volt, s a beszéde-sebb ajkú rokonok megjegyzéseit, ha kedvezőtlenül is nyilatkoztak volna, nem csak hogy nem tűrte, de vissza utasítá.

Egy szóval, barátom volt a szónak igaz értelmében, őszinte, gyöngéd és hű barátom, — de talán én sem valék egészen érdemetlen jó-ságára, ki reá fel, rajongásig emelkedő bámulattal tekinték, s emléke előtt illetődve hajol meg ma is szívem, lelkem.

FÓTHI SZÜRET.

Fáy Andrásnak igen szép s jó nagy szőleje volt egykor Fóthon, s hozzá téres borháza, melyben, mint a hevesmegyei borházakban is szokott lenni, néhány lakszoba, s egy igen téres, teremnek beillő helyiség is volt, hogy szüret idején, midőn sok vendég gyűlt össze,

ebédlő gyanánt használtathassék. Nagy és víg szüreteket szokott itt tartani az öreg úr, melyekre meghívta Pestről barátait, rokonait s nagy, magyaros vendégséget csapott.

Azon évben, melyben menyasszony valék, különös előkészületek tétettek a szürethez, hogy meghaladja berendezése minden megelőzőit. — A vendégek között meg volt híva Deák Ferenc, Kossuth Lajos nejével, s ennek fiatal nővérével, Meszlényi Irénnel együtt, továbbá mi, Vörösmartyék, Bajzáék, Szontagh kapitány, Szemere Pálék, Fáy Ferencék, s még számos írói s politikai nevezetesség, nem különben Kossuth nővérei: Ruttkayné és Meszlényiné férjeikkel együtt, s az akkor időben ismert nevű honleány, a jótékonyságáról is nevezetes özv. László Imréné, ki gazdagsága javait egyetlen fia kiképeztetésén kívül, a legszentebb célokra áldozá. — A tisztos korú Lászlóné felől köztudomású dolog volt csodálata s lelkesülése Kossuth, s barátsága ennek családjára minden tagja iránt, úgy, hogy hol ezek voltak, onnan ő sem hiányozhaték.

Lászlóné anyám felől minden oldalról sok szépet és kedvest hallva, ismerni már régen kívánta őt, de mind a mellett látogatásának előmozdítója anyámnál is az volt, hogy Kossuth nővérei, mint leendő rokonok, fölkeresték anyámat, s Ruttkayné és Meszlényiné társaságában, épen a főthi szüretet megelőző héten, Lászlóné szintén meglátogatá. — Ezt anyám, bár miért történt is, mint sokkal fia-

talabb, nagy kitüntetésnek volt kénytelen venni a nála sokkal idősebb s köztisztelőben álló hölgytől, s így a visszalátogatással annál inkább sietett, mert tudta, hogy velök Fóthon találkozni fog, s röstelt volna összejönni, ha ezt nem teszi.

Mivel engem különösen meghívtak mind Lászlóné, mind Kossuth nővérei, anyám magával vitt, s így jegyesem is elkísért bennünket.

Lászlónénál ott találtuk Kossuth Lajost és nejét.

Ékkor láttam közlelről először életemben a nagyhíré, a lángeszű férfiút. A kölcsönös bemutatások után, nejével együtt szívélyesen üdvözöltek engem, mint leendő rokont, Kossuth mellém ült, s lekötelező nyájassággal beszélggett velem, mialatt neje, mintha különös rokonszenvvvel viseltetnék már első perctől fogva irántam, kijelenté, hogy a főthi szüretre csupán azért készül elmenni, hogy fiatal nővérét, Irént, velem összebarátkoztassa.

E közben szemeimet Kossuth arcáról nem vehettem le, s akkori ábrándozó hajlamaim szerint, képzelődésem azonnal mesevilágomba tévelyedett, s keresé a helyet, hová e kép alkalmazható. A tündérek hatalmas királya lehetett ilyen, kinek ereje és búbája csodaszép sötétkék szemeiben feküdt. S mintha a halhatatlanság fejedelme volna, ki lón, hogy uralja őt egész világ, hogy hová varázsló kék szemeit fordítja, tekintetére meghódoljanak a népek

milliói; — tündér Ilona férjét, a hatalmas tündérkirályt képzelém látni.

Míg én Kossuth felől ilyféléket gondolék, azalatt ő jegyesemnek szívélyesen gratulált, s mint ez számtalanszor ismétlé előttem, nagy jóssággal nyilatkozték felőlem:

— Mariskádra nézni, jól esik a szemnek, vele beszélni, jól esik a szívnek, de valóságos üvegházi virágot választál magadnak Sándorkám, s szerencse, hogy benned a leggyöngédebb kertészre találánd, s hogy annyira egymáshoz lesztek valók — különben, vagy rajta, vagy rajtad aggódnunk kellene.

Jegyesemre Kossuth szavai a legkedvesebb hatást tevék, s befejezve hármas látogatásunkat, haza felé menet nagy élénkséggel beszéltem Vachott Sándornak, hogy már három mese hősi met, úgy tetszik mintha föl találtam volna, egyiknek ő, másiknak Eötvös, harmadiknak Kossuth volt megfelelő képmása.

Jegyesem elmosolyodék meséim alkalmazásán, s kíváncsiságát fejezte ki a felett, vajon Deák Ferenc oda illik-e majd e mese világába, a kivel a főthi szüreten múlhatatlanul találkozni fogunk, hogy vajon a vastag öreges úr, melyik tündéremnek lesz majd megfelelő képmása.

Nehezteléssel fenyegettem őt ily beszédékért, s épen alkalmas percben értünk vissza lakásunkra, hol az uzsonnához terített asztalon a párolgó csokoládé és cukrozott narancsszeletek, kínálkozva fogadtak bennünket.

Gyönyörűen szállt fel a nap azon reggelen, mely a főthi szüretre virradt.

Etelke nővéremmel együtt, ki szintén velünk jött, örömmel készülénk az induláshoz; ő, csak a kirándulásnak örvendett, engem a szerelem kísért oda is, szívem hangosan dobogta boldogságát, s így könnyű volt osztani, s együtt érezni Etelke örömét is.

A társaság nagy része összegyűlt már, mikor megérkezénk, s mint minden vendég érkezését, úgy a mienket is, nagy tarack lödözések, ropogások jelzik, az ős magyar szüretetek hangjaiként.

Deák Ferencet itt, s ekkor láttam először életemben. — Elfogult levék. — Ez alak, — ez arc, — meséim közé nem illett, mint beszéltem később jegyesemnek, ki a szüreti szíves meghívást csak délutánra fogadhatá el, miután délig valami érdekesebb műbíráló választmányi gyűlésen kelle lennie, melynek ő is tagja volt. — Deák Ferenc ember maradt szemeim előtt, nagy, roppant ember, s oly hatalmas, oly böles, kinek még a szót is másként kelle ejtenie, mint Isten egyéb teremtményei szokták, s válaszolni neki, ha például a nap folytán kérdést intézne hozzám, talán nem is lehetne, nem leendék képes. — Legalább előttem, ki őt akkor még magány életében nem ismerém, így tünt fel a dolog, s élénk képzelődésem segélyével, az emberi nagyságot hamarjában annyi fénnel, oly erény ragyo-

gással vettem körül, hogy csaknem elkápráztam tőle.

Etelkével önkéntelenül s egyakarátúlag sétára indulánk ki a nagy teremből, melyben a társaság vidám beszélgetés között ült kis csoportokra oszolva, részint azért, mivel vágyat érzénk szabad levegő után, részint pedig talán kissé erőt szedni össze, s megbeszélni együtt, mi tevők lennénk, ha Deák mégis megszólítana bennünket. — Hogy a kedélyes öreg úrnak magány körökben legkedvesebb volt a fiatal kis leánykák s gyermekek társasága, azt ekkor még nem tudtuk, habár épen az nap folyama alatt tapasztalánk is először.

Az idő, mint említém már, gyönyörű volt. — A meglepő szép színvegyület fölé, mely csak az ősznek sajátja, ragyogó napfény sugárzott, s a könnyű, halvány fátyol, mely a távolság körrajzait leplezé, a búcsúzó természet délibábjaként lebegett.

Mialatt a szép vidéken elbájolva néztünk körül, még arról is megfeledkezve, az előttünk nyíló kép látása felett, mi kevés pillanat előtt mindkettőnket csaknem egyenlően nyugtalanította, egyszerre csak, nagy meglepetésünkre, azt vesszük észre, hogy mögöttünk Vörösmarty oldalán, Deák Ferenc áll.

Mindketten mintegy villanyütésre, megrezzenénk, s kipirulva, tétovázva néztünk fel a nagy hazafi nyájas arcára, ki örömét fejezte ki szívélyes szavakkal a felett, hogy Vachott

Sándor menyasszonyával s ennek nővérével megismerkedhetik.

Soha ügyetlenebbnek nem éreztem magamat, mint e pillanatban, midőn Etelkével együtt csak néztünk majd egymás nagy kék szemei közé, majd a jóságos öreg úrra, a nélkül, hogy egy szót is válaszolni képesek lettünk volna.

Deák Ferenc jártasabb volt a lélektanban, mint hogy két gyermek érzelmeire nézve, egy pillantással tisztába ne jőjjön, s nagy mestere lévén e mellett a fiatalság közt is a bizalom s rokonszenv megnyerésének, bizonyosan valami olyast gondolt magában, hogy majd csak elbánik ő velünk, bármi elfogultak s kis ügyetlenek vagyunk is.

Zavaromat leplezni, végre Etelkéhez fordulék, s mi még furcsábban jöhetett volna ki, ha nem Deák Ferenczel állunk szemben, mintha nem is hallottam volna iménti nyájas szavait, a tiszta homokpartot kezdém magasztalni, melyről oly jó volna gyorsan lefelé futni, egészen az árok aljáig.

— Adj ide a kezét — hallatszék erre Deák barátságos hangja — ha szeretne lefutni, majd lesegítem én.

S bármi vastagos öreg úr volt is, pillanat alatt, s még ez időben nagy könnyűséggel lefutott velem együtt a meneteles parton; — Vörösmarty Etelkével, követett bennünket.

Szó nélkül, de nagy szívdobogás mellett adtam oda kezemet, de oh csodák csodája! mire

szívből jött nevetés kíséretében lejutánk a szélesre mosott homokárokba, melynek kövecses alját csillogón tüntette föl az őszi nap-sugár, a legelfogulatlanabb barátság meg vala kötve, mintha régi játszó társunkra akadtunk volna Etelkével együtt, zajos jó kedvvel mulatánk, beszélgettünk Deák Ferenczel.

Ily hangulat mellett jártunk, keltünk a szőlőhegy oldalán órákon át, s szedegettük mind a négyen, majd egymásnak, majd ki-ki magának, a mézédes fürtöket, midőn az országúton egyszerre csak az utolsó kocsi vendéget, Kossuth Lajosék kocsiját észrevettük. Deák és Vörösmarty barátságosan integettek felénk kendőikkel, s midőn gyermekes jókedvben azt indítványozám, tűzzünk üdvözlétül, egy kis nemzeti színű lobogót a legmagasabb pontra, Deák nagy készséggel sietett azonnal egy szép, egyenes faágat zsebkésével levágni, s elkérte saját piros selyem zsebkendője mellé Vörösmarty fehér zsebkendőjét, s az én zöld selyem echarpeamat, s a hármat együtt Etelke övszalagjával hozzá kötötte a szépen megtisztogatott nyélhez. — Ezzel elkészülve, kikeresték Vörösmartyval együtt a legmagasabb pontot, s szélnek ereszté a csinos kis lobogót, mely oly vidáman lengette szép, nemzeti színeinket, mintha érezte volna, kinek keze tűzte a tetőre...

A szüreti, ízes étkekkel gazdagon megrakott ebédlő asztalhoz, mely étkek magyaros savát-borsát Fáy András neje, e kitűnő és

kedves háziasszony valóságos művészettel tudta megadni, — Deák Ferenc udvariasan Kossuth Lajosnét vezeté karöltve, de a tisztelet helyet nem fogadá el mellette, mely az asztalfőnél, az asszonyok között, számára volt feltartva.

— Nem illem még én az idősebbek közé — mondá enyelgve — mi fiatalok — folytatá azon hely felé mosolyogva, hol Etelke, én és Meszlényi Irén álltunk — majd csak el leszünk együtt, valahol az asztal végén.

Az öreg úr ötletén egész társaság szívéből kacagott, s az ebéd vidáman folyt, szép cigány zene mellett, s a mint az étel és bor fogyott, a szerint emelkedék a jó kedv, s a felköszöntések egymást váltották.

Végre, hogy legyen koronája a kedélyes szüreti mulatságnak, Deák Ferenc arra kérte Vörösmartyt, olvasná föl nagy hatású költeményét, mely megelőző évben itt nyerte címét s itt olvasták fel legelőször, s Vörösmarty nagy tetszésnyilvánítások mellett, feledhetetlen szépen olvasta föl „Fóthi dal“ című költeményét.

E derűs nap örömeit még teljesebbé tette rám nézve az, hogy délután jegyesem megérkezék, s elmondhatám neki, mi szívélyes barátságot köténk Etelkével együtt, a nagy, s oly böcs s oly kedélyes Deák Ferencsel.

PETŐFI SÁNDOR ÉS ETELKE.

Csodálatos, változott színben tűnt föl előttem az élet s a világ, atyám halála után... Mintha szép álomból ébresztett volna fel a legridegebb valóság, — mintha a legszebb tavaszi virulat után, egyszerre fagyos téli kép fogott volna körül...

Míg fennállt a szülői ház, az embereknek, különösen a rokonoknak, csak mosolyát ismertem, — angyaljának képzeltem az egész világot... Most vettem csak észre, hogy a mosoly gyakran éles, harapós fogakat takar, midőn anyám s nővéreim irányában oly sokaktól tapasztalék hidegséget, — midőn atyám felett, az egykor hízelgők, jogosult bírakul tekinték magukat, — főképp azok, kikkel oly sokszor jót tett, kiket számtalanszor gyámolította...

Semmi nem hatott azonban rosszabbul reám, mint Tóvölgyi Loránt magaviselete. Ez a férfiú, ki oly sok jóban részesült szülőim házában, — kinek keze a most is birtokomban lévő, atyámhoz intézett leveleket írta külföldi utazása alatt, — hogy épen Tóvölgyi Loránt volt képes atyám ellen nyíltan és rágalmozólag föllépni, — ezt megbocsátani, elfelejteni soha, soha, a mai napig sem bírtam...

Fiatal szívem összeborzadt ama sötét napok alatt, az emberi hálátlanság felett, — csak ekkor kezdém érteni, mi volt az a leírhatatlan valami, az az iszony, mely elfogott

minden pillanatban, valahányszor szóba hozták Tóvölgyi irántam való szerelme... Csak most értém meg, miért nem bírtam volna őt soha férjemül elfogadni, ha Vachott Sándor nem jött volna is útamba...

Fogalmaim a barátság, a rokoni szeretet, a hála — s általában az emberi jószág felől teljesen megváltoztak; — iszonyodni kezdék a társaságoktól, — magányt óhajtottam, elszigetelt magányt, hol férjem, anyám, s enyéimen kívül csak néhány választott egyéniség közelíthessen hozzánk, — csak azok, kiknek neve ragyogott, mint az arany, s szíve melege enyhíte, mint a verőfény...

E kevesek közé tartozott, Vörösmartyék, Bajzáék, Garayék, Erdélyi János, Fáy Andrásék s még néhány jeles mellett, mint férjemnek egyik legigazabb s legragaszkodóbb barátja: Petőfi Sándor is.

Ez időben Etelke nővérem alig felserdült ifjú hajadon volt, — de valamint engem, úgy őt is egyszerre megérlelé a világgal, ama kis világgal szemben, melyben életünk folyt, a nagy rázkódtatás, melyen mind a ketten keresztül mentünk.

A korábbi testvéri szeretet egyszerre szoros barátsággá vált közöttünk, — hiszen egyenlően éreztük az atyám elleni igazságtalan bánatmak fulánkját —, együtt sirattuk meg szégyen édes jó anyánk sorsát, együtt vérzett a szívünk kisebb nővéreink bizonytalan jövődjére gondolva, — s együtt vetettük meg a ko-

rábbi hizelgők seregét oly mélyen, a mily megvetésre csak első ifjúságában képes az érező és elkeseredett kebel...

Elvonulni kívántunk mind a ketten, a fővárost örökre elhagyva, falusi magányt keresni, hol nincsen divatvilág, nincs álmosoly és káröröm, hol nem kívánnak az emberek egymásnak ártani, hanem szerényen, munkásan és egyszerűen élnek, — még csak sejtellemmel sem bírva az álnokság és rosszakarat felől...

Kimondhatlan vigasztalás, le nem írható üdvösség volt e sötét időben férjem szerelme és gyöngédsége reám nézve. — Mindent megváltoztathatott az élet és világ, — de ő illetetlen és hű, s épen oly forrón ragaszkodó maradt, mint azelőtt volt.

Nézeteinket annyival inkább osztotta ő is, mert mindig hajlandó volt sötétebb szempontból fogni fel a világot, — az, hogy falura vonuljunk, az ő gondolata volt, s így ő is, mint mi, Etelkével s anyámmal együtt, csak alig várhatta a tavaszt, mely mindnyájunk óhajtatását teljesíteni ígérkezett...

Petőfi Sándor velünk együtt örvendett, együtt készült falura, — ideje nagy részét nálunk óhajtotta tölteni, — tervezett férjemmel együtt, — írni szándékoztak mind a ketten, künn, a természet zöld karjai között, s megmutatni a fővárosi világnak, hogy határain túl teremt csak igazán gazdagon a költői kebel...

Így tervezgetve, természetes, hogy Petőfi igen gyakran fölkereste férjemet, — elsétáltak együtt fél napon át is fel és alá a szobában... Tervezéseik mellett azután közölték egymással új költői termékeiket, — vitáztak helylyel közzel egyes jelesek művei felett, s ha nézetük itt-amott eltérő volt is egymásétól, soha nem sérté az közöttük az egyetértést...

Vörösmarty és Garay mellett, Erdélyi János s a végzetes halállal korán kimult Czakó Zsigmond is gyakran megfordultak férjemnél, s ha így többen voltak együtt, akkor a társalgás tarkább, élénkebb, változatosabb lőn, sőt átesapott olykor a szellemi ügyekről az anyagiakra is...

Egy napon például, a mint négyen vagy öten együtt ültek, az akkoriban dúsgazdagságáról hírneves bankárok egyikének szép szőke hajú, kék szemű eladó leánya jött szóba, ki nagyban szerepelt a divat körökben.

— Azt magam is szívesen elvenném, s megkérném nőmül — mondá Petőfi szokott komoly modorával —, gyönyörű teremtés, s én mindig a szőke és kék szemű szépségek bollandja voltam életemben...

— Nem hiába vagy magad fekete, mint a cigány — mondá Erdélyi nevetve, — de a gazdag bankár kisasszonyt feleségül megkérni neked pajtás — tevé hozzá folytatva jó kedve kitörését, — szegény magyar költő létedre, kissé nagy botorság lenne; — s azt komolyan nem is gondolhatod.

— Micsoda? — szólt ingerlékenyen Petőfi, — azt hiszed, nem volna bátorságom, a német pénztőzséértől leányát megkérni?

— Biz azt én — viszonzá Erdélyi röviden.

— Hol a kalapom? — kezdé Petőfi hevesen felugorva helyéről. — E percben megmutatom neked, hogy meg merem tenni. — Jer — folytatá Czakóhoz fordulva —, kísérv a bankár lakásáig s légy tanuja, megkértem-e apjától a szép bankár kisasszonyt vagy nem.

Hasztalan igyekezett őt férjem, a többiek támogatásával együtt, az elhamarkodott lépéstől visszatartani, — Erdélyi is hiába jelenté ki, hogy távolról sem volt szándokában őt ily bohó cselekedetre ingerelni, míg Czakó feleslegesen szabadkozott, hogy kísérője legyen, nehogy mindkettejüket örülnék tartsa a bankár, — Petőfi nem engedett, Czakónak vele kelle mennie, s ő bejelenteté magát a bankárnál.

A dúsgazdag pénzember vonakodás nélkül elfogadta őt kísérőjével együtt, s Petőfi egyszerűen és röviden kijelentette, hogy a szép kékszemű kisasszony nagyon megtetszett neki, s ha megkaphatná őt, szívesen feleségül venné.

A sima, világban jártas bankár nyugodtan végig hallgatta Petőfit, s a halandó pénzember ismerte annyira a halhatatlan költő nevét, hogy a minden szokást mellőző leánykérést, látszólag legalább, sértésnek nem vette, sőt udvariasan megköszönte a szerencsét, kijelentvén, hogy ha leányánál, — ki jövő hé-

ten érkezik a fővárosba — bemutatattatja magát, s az hajlandó lesz őt férjéül elfogadni, ő mint apa, ellenkezni nem fog.

E szavak után nyájasan kezét szorított s könnyedén meghajolt a pénzvilág hatalmas ura, a szellemvilág ifjú fejedelme előtt, s befejezte a fogadást.

Petőfi nem kívánt többet, ő megmutatta Erdélyinek, hogy szavának ura tud lenni s miután ez nem folytatta a dolgot, nehogy kellemetlenebb fordulatot vehessen az, Petőfinek soha nem jutott többé eszébe megtudni, vajon a szép kékszemű bankárkisaszszony hajlandó volna-e őt férjéül elfogadni.

A lángeszű fiatal költő életismerettel még nem bírva, nem volt képes he vességét mérsékelni; — ha ellenmondásnak ütközék, kihívásnak tekintette, s kész leende olykor legjobb embereivel is összetűzni, ha azok nem térnek ki he vessége elől, — kész leende dachból a legnagyobb esztelenséget elkövetni.

Kivétel volt előtte férjem; ha vele társalgott, szelíd és gyöngéd lett a vad fiú; — vitázott és ellenkezék olykor vele is, de a nélkül, hogy valaha kellemetlenség, vagy csak félreértés is gyöngítette volna barátságukat.

— „Vachott Sándorral szemben mindig érzem, hogy költővel van dolgom“ —, mondá nem egyszer és írta férjemhez címzett költeményében, — „Vachott Sándor mindig őszinte és gyöngéd irányomban, — reá egy percig

sem éreztem még soha keserőséget vagy nehezteletést.“

Petőfi halála után, nejétől, Szendrey Júliától is számtalanszor hallám, hogy férje még Arany Jánoshoz sem ragaszkodék melegebben és több bensőséggel, mint férjemhez; a vonzalom, melyet iránta érzett, — nem túlzok ez állítással — rajongással volt határos; — egész lénye átalakult és megváltozék, ha férjemhez fordult vagy vele beszélt, vitázott vagy közlé költeményeit; sőt róla még reám is átruházta sok tekintetben e rajongást, ezerszer ismételve Sándor előtt, hogy egész széles e világon nálam költőhöz illőbb feleséget nem találhatott volna, — ezerszer ismételte, hogy valahányszor velem találkozik, látásom mind annyiszor azon képet idézi lelke elé, melyet első ifjúsága álmaiban a mesék Tündér Ilonájáról alkotott magának, és soha nem feledhetett. — Férjem mosolygott és természetesen, helyeselte felőlem nyilvánított túlságait, miknek következménye „János vitéz“ című népkölteménye lőn, hol Tündér Ilonát, mint ismételve mondá, egyenesen képmásomra meg is teremté...

De rajongása a lánglelkű ifjú költőnek tovább és tovább terjeszkedék: férjemről reám, — rólam Etelke nővéremre vetette fényét ábrándjai világa, s Petőfi Sándor először életében, komolyan kezdett szerelmes lenni.

— Hallgasd csak barátom, a kis leányról gondolkozva mit írtam tegnap estve, —

mondá egy szép alkonyatkor a Dunaparton
sétálva férjemmel, miután előbb felőlem és
Etelke hogyléte felől tudakozódott volna:

Láttad-e angyalom a Dunát
S a szigetet közepén?
Ide szívembe képedet
Akként foglalom én.

A szigetről zöld fa lomb
Mártja a vízbe magát;
Ha te szívembe így a remény
Zöldjét mártanád!

Petőfi női társaságban tartózkodó, csaknem
ügyetlen volt, s így nem lehet meglepő, hogy
mind Tündér Ilonáról reám vonatkozó gondo-
latait, mint Etelke iránt keletkező szerelme első
jeleit nem előttünk, hanem férjem előtt nyilván-
nítá, s tetszésére hagyta, hogy közölje-e ve-
lünk azokat, vagy sem.

Így történt, hogy bár hetenkint négyszer-
ötször is megfordult házunknál, én és Etelke
csak akkor találkoztunk vele, ha ebédre vagy
estelire megtartottuk őt, — különben férjem
szobája küszöbét az én szobáim felé, soha át
nem lépte.

Külsejét arcképei meglehetősen hűséggel ad-
ják vissza, — sőt egyik-másik csaknem tel-
jesen megfelelő: merész, fenkölt szelleme
homlokára írva látszék lenni, s szemeiből
visszasugárzék; de termete többnyire erőtel-
jesebb s tartásával együtt inkább megfelelné

valamely edzett katona magas, erőteljes természetének, mint Petőfi Sándor gyöngé, alacsony alkatának.

Arc-színe sápadt barna volt, komoly kifejezésű szemei feketék, tömött, sötét haját homloka fölött egyenesen fölfelé fésülte, s mindig bizarr, szokatlan öltözeteket viselt.

Női társaságban kevés beszédű lévén, szép, érces hangja csak akkor tűnt ki, ha költeményei egyik vagy másikat szavalta, mit kifejezésseljesen s szabatosan tett.

Nővérem, az alig tizenöt éves Etelke, külsőleg épen ellentéte volt Petőfinek. Dúsgazdag szőke haja lágy hullámokban, térdéig hullott alá, ha kibontotta; — nagy kék szemei mindig nyájasan, mindig mosolygón tekintének szét; — rózsza arca üde és viruló volt; — nyaka tölt és hófehér, — karjai és csodaszép kis kezei kifogástalanok; — közép magasságú termete gömbölyű és mégis nyulánk és karcsú, — s mindez együtt véve oly kedves, oly vonzóvá tette őt, hogy Etelke méltán soroztathaték a szép és legmegnyerőbb jelenségek közé.

Petőfi Sándor eszményképét találta fel benne, s mire észre vette magát, komolyan szerelmes volt.

JAJ, MAMÁM!

A karácsonyi ünnepeket megelőző napokon, valószínűleg első gazdasszonyi kísérléteinél, Etelke átfázott valahol a konyhában,

erősen meghűtötte magát és köhögni kezdett. Az üde, a viruló arcú leányka, halványodni kezdett, iszonyú főfájás kínoztá éjjel-nappal, — de lázas állapotot nem vettünk rajta észre.

Január 7-dike az örökké emlékezetes karácsonyest és csillag eltűnés után épen két hétre esett.

Borongós téli nap volt, nyomasztó hatású még az ember kedélyére is.

Etelke folytonosan gyöngélkedék, iszonyú főfájása szünni nem akart, — köhögése sem mult el —, de azért fölkelte naponkint, minden délelőtt rendesen felöltözék, — betegsége alatt szép nagy haját én fésültem meg minden reggel, s két hosszú fonatban befontam; azután többnyire fel- és alá sétáltunk néhányszor a szobában, csöndesen beszélgetve egymással, — míg Etelke fáradtnak érezte magát, s kínos főfájása miatt pihenni óhajtvá, ismét lefeküdt.

— Lesz-e estére valami olvasmányunk? — kérde az emlékezetes nap délelőttjén, midőn, hogy lefekhessék, vetközni kezdett.

— Sándorom gondoskodott, hogy bőven el legyünk látva — viszonzám, szép két lefüggő hajfonatát egy szalag csokorral átkötve, hogy az ágyban ki ne bontakozzék —, Jósika legújabb regényével lepette meg esteli olvasmányul, és Eötvös „Falu jegyző“-jét is megvette számunkra, hogy e nagyhírű munkát is megismerjük.

Etelke örvendett velem együtt, midőn a

könyveket, hogy lapjaikat fölmetéljem, mindjárt elő is vettem.

— Melyiket olvassuk előbb? — kérde Etelke kis fehér kezeit halántékaihoz szorítva, hogy főfájásán enyhítsen —, mintha most is látnám bágyadt tekintetét a különben oly nyájas, oly mosolygó kék szemeknek.

— Miután ezúttal a te mulattatásod fődolog, Etelkém; én csak felolvasónéd vagyok — viszonzám minden szeretetével a szívemnek —, neked kell választanod.

— Én válasszak? — kérde régi nyájasságával — mit gondolsz — folytatá rövid gondolkozás után —, nem volna-e célszerűbb a kitünőbbet, a „Falu jegyzőjét“ utóbbra hagynunk? Ha előbb ezt olvasnánk, majd a másik nem fogna annyira tetszeni.

— Igazad van Etelkém — viszonzám, teljesen elfogadva nézetét. — Csakugyan jobb lesz ma estére Jósika regényét megkezdeni.

Alig ejtém ki e szavakat, midőn anyám oldalán Koczár Józsefné lépett a szobába.

Már csak megnézem a kis beteget — kezdé, nyájasan kezét szorítva egymásután mindenikünkkel —, ha egyébért nem, csak azért is, hogy megtámadjam, mint lehet beteg ily üde, rózsza arcokkal, — miért nem készül inkább a jótékony célú hangversenyre, melyet a lelkes Bohusné fog rendeztetni a jövő vasárnap. — Minden jó honleány ott lesz — folytatá a minden szép s nemesért buzgólkodó úraszszony — és magyar öltözetben jelenik meg;

— Etelkének pompásan fogna illeni a fűző-váll és pártá — tévé hozzá nyájas és őszinte biztatással —, míg neked, kedvesem — folytatá hozzám fordulva —, fiatal arcod minden kellemét feltünőbbé tenné a kis magyar főköti. — Hoztam is néhány eredeti mintát mutatóra, de úgy veszem észre, Juli a terembe vitte be.

— Ott célszerűbb is lesz a tükör előtt, sorba nézegetnünk — mondtam erre én, Etelkével egyetértőn összepillantva —, ha tudtam volna, hogy utolszor az életben! — s Koczárnét, hogy a kedves gyöngéledő kényelembe tehesse magát, férjem szobáján át, a terembe vezetém...

Koczárné nem soká időzött. A főkötiöket megmutogatta, s beszélt reá, hogy el ne maradjunk a magyar szellemű hangversenyről, — azután sietett haza, mint kitűnő háziasszony és anya, nehogy fiai az ebéd késedelme miatt, talán iskolát mulasszanak.

Férjemmel még szót sem válthaték Koczárné távozása után, midőn Juli sápadtan, kikelt, rémült arccal berohant, s míg engem esdekelve kért, hogy maradjak helyemen s ne mozduljak a szobából, — férjemet arra sürgeté, hogy siessen anyámhoz.

— Oh szegény Etelke kisasszony! Szegény Etelke kisasszony! — mormogá fuldokolva, elnyomott hangon, és gyorsan ismét kirohant.

Mialatt én és férjem Koczárnéval beszélgettünk — monda később anyám —, azalatt ő

Etelke ágya mellé ült, ki nagy főfájásról panaszkodék.

Hű Julink a mellék ebédlő szobában rétest nyújtott, s be-be szólt, hogy anyámékat mulattassa.

Juli — mint szegény anyám beszélte — majd az orvosokat ócsárolta, kik egy kis főfájással sem bírnak boldogulni, s Etelke kisasszonyt hetekig szenvedtetik, — majd átcsapott a jó lélek gondolköre a molnárok ócsárlására, — kik erőtelen, rossz lisztet örölnek, úgy hogy becsületesen a rétes-tésztát elnyújtani sem lehet.

Etelke főfájása dacára is el-el mosolyodék, Juli panaszait hallva, sőt több ízben nyugtatta is anyámat, gyámolítsa a zúgolódót.

Egyszerre azonban Etelke csak felült ágyában, s szokott, egészséges hangján így szólt meglepetten anyámhoz:

— Mamám, mi volt ez? Valami a fejemből mint ha egyszerre csak ide cseppent volna — mondá, szíve tájára mutatva.

— Ez bizonyosan jót fog tenni, kedvesem — viszonzá anyám nyugtatólag —, fejed valószínűleg megszabadult a vértől, mely a kínos nyomást és fájdalmat okozta.

— Úgy lesz az édes kisasszonyom — hangzék Juli szívélyes nyilatkozata is a mellék-szobából —, a természet fog segíteni s megsegényíteni majd a kényes orvos urakat...

Még tovább is folytatta volna a jó lélek épületes megjegyzéseit ez irányban, mint régi

hű cselédek szokása, kik sok szabadságot vehetnek maguknak, — ha a következő két szó egyszerre el nem némítja őt:

— J a j, m a m á m! ... ennyit mondott még kedves ajka, és Etelke nem volt többé...

— Jaj, mamám! — ezek voltak végszavai, s e szavak csengettek a szegény, gyermekétől megfosztott anyának füleiben akkor is, midőn értem remegve, hozzám vánszorgott az iszonyú csapás után, ki férjem gyöngéden ápoló karjai között holt halványan, élettelenül feküdtem a szörnyű hír hallatára...

Jaj, mamám!

ETELKE A RAVATALON.

„A szőke fürtök kedves gyermekét“ két költő: férjem és Petőfi Sándor emelték koporsójába, hogy az örökkévalóságban szépek, édesek legyenek álmai.

Hófehér könnyű csipkeruhában feküdt a ravatalon; — gazdag szőke haja két oldalt lefésülve, fényes hullámokban folyta végig csaknem egész magasságát; — homloka felett a jazmín és mirtusból fonott koszorú, — s imára kulesolt kis fehér kezeiben az üde bokréta, mint bájoló alvó menyasszonyt, úgy tüntetik őt fel.

Hiszen piros ajkai a ravatalon is mosolyogtak, s ha nagy kék szemei le valának is zárva,

arcának oly nyájas, oly vidám kifejezése maradt, mintha ártatlan szívének most is a boldogság volna lakója, — mintha csak szendergne, s a legjobb álmok foglalnák el keblét...

Valóban élni, ábrándozni látszék a halva is mosolygó tünemény, — úgy, hogy Budapest legkiválóbb tanárai gyűltek össze ravatala mellett, meggyőződést s nekünk biztosságot szerezni, ha vajon nem tetszhalott-e a csöndesen szenderegni látszó.

Petőfi ott zokogott a nyílt koporsó mellett, kétség és remény között leste férjem oldalán, ha vajon a nyájas, a szellemet sugárzó szempár kék ege megnyílik-e még egyszer a tudós tanárok élesztéseire?

De hasztalan volt a remény, hasztalan minden ébresztési kísérlet: Etelkét örökre elveszténk, — ő halva maradt.

Január hó 7-dikén halt meg, és 10-kén volt a temetése...

Székács József confirmálta, s ő tartá kedves tanítványa felett a megindító végtiszteletet, a remek szép gyászbeszédet is...

A koporsó két oldalán fekete magyar ruhába öltözött fáklyások, fiatal reményteljes magyar írók kísérték; s a koporsó után gyalog, födetlen fővel férjem, egyik oldalán Pali bátyám, a másikon Petőfi Sándor volt a legközelebbi kísérő...

Én, alig gyógyulva fel nagy betegségemből s a kiállott nagy lelki rázkódtatások után még magamhoz sem térve, ez új csapás által any-

nyira kimerült és megrendült valék, hogy csak kocsin kísérhetém a gyászszekeret, anyám oldalán, — ki értem remegve, — elveszett gyermeke, Etelke halála miatt, alig mert félig megszakadt szíve keservén sírással is enyhíteni.

Szomorú, nagyon szomorú téli nap volt ez; — a hó csöndesen pelyhezett, az ég egy darab fehér felhőnek, hófehér szemfedőnek látszék mindnyájunk feje felett... A harangok zúgtak, szomorúan, gyászosan, s midőn a szekér a koporsóval megállott templomunk előtt, hol kevés év előtt én és Etelke confirmálva voltunk, hol alig mult másfél éve, midőn oly boldogan ünnepeltük esküvőmet, s Etelke, mint rózsákkal díszített koszorús leány, üdén, vidáman, oly hosszú jövő élvezetére látszék hivatva lenni, — midőn ugyan azon templom előtt egyszerre csak megzendült a gyászos énekkar, hogy Etelkétől búcsúztasson bennünket, — akkor oly éles, oly metsző fájdalom hasított végig a szívemen, hogy jótétemény volt, midőn eszméletemet elveszítém.

•

A temetés után mintegy 14 napra Petőfi hozzánk költözék.

A szoba, melyet előbb anyám osztott meg Etelkével, — a kedves teremtés elhúnyta után lakatlaná vált.

Oly megszokatlan volt mindnyájunkra nézve Etelke hirtelen halála, s különösen en-

gem, ki nem csak túl érzékeny és ragaszkodó, de a kiállott betegség és rázkódtatások után, igen gyöngé is valék, annyira óvtak minden fájó és megindító hatásoktól, hogy Etelke volt lakhelyét elzárták, s anyám, férjem ajánlatát elfogadva, a kis zongora szobát választá alvó szobájául, mely egyenesen a mi alvó szobánkba nyilott — úgy, hogy ha bajom lett volna, az esetben is közel leende hozzám ez a kedves, édes, gondos, jó anya. —

Alig vette észre Petőfi Etelke szobája lakatlanságát, nem nyughaték, míg férjemmel észre nem vétette, mi boldog volna, ha e szobába költözhetnék, — régi lakását különben is épen elhagyandó volt.

Férjem örömmel engedte át a szobát rendelkezésére — természetesen, csak barátságból, s Petőfi a mint ezt megérté, egy 24 óra alatt már be is költözék oda.

Itt készültek Etelke halhatatlanítására ama költemények, melyek később egy füzetben megjelentek s azon időben oly nagy hatásúak lőnek. — Előttem fekszik a költő kéziratában a füzet, — számomra írta le Petőfi, s én megőrzém azt — gyermekeim és unokáim számára, erekleképen.

A mit éjjelenként írt, jókor reggel rendesen beküldé hozzám, így gyűlt össze lassanként a 36 költemény teli könyharmattal, Etelke sírjáról.

Úgy járt-kelt egyébiránt Petőfi Etelke szobájából ki és be, mint az alvajáró, — majd

kiüzte őt szilaj fájdalma, az alig hantolt sír mellé, — majd ismét visszahajtotta a szobába, hol a kedves angyal lakott, élt és kilehelte ártatlan lelkét.

Hiszen elbeszélhetik szerelme történetét, bemutathatják a költő bensejét magok a költemények is, összes munkái között, melyek Etelke sírját halhatatlan koszorúként fonták körül, míg Petőfi neve él, míg hazánk határai között magyar szív dobog, ott zöldellenek mind örökké...

Elmondom, mit eddig
Rejtve tartogattam,
Mint gyöngyét a tenger
Legmélyebb habokban.

Halld meg, drága gyöngyöm,
Szép, szelid galambom!
Amit érezék és
Szenvedék, elmondom stb.

Ezzel kezdé meg Petőfi a meghatóan szép költeménysort, melylyel Etelke emlékét megörökíté; ezt követé azután az a nyolc sorból álló felsőhajtás, melyet arra vonatkoztat, hogy ő segíti férjemnek Etelkét koporsójába betenni:

Mit nem tettem volna érted,
Szép kis szőke gyermekem!

De szerelmem bemutatni

Megtiltotta végzetem.

Az egész, mit életemben
 Érted tennem lehetett,
 Annyi, hogy a koporsóba
 Én tevém be tetemed.

A költeménysor ötödike ismét egyike a leg-
 szebbeknek:

Jaj, de bús ez a harangszó!
 Neked harangoznak,
 Kedves, hervadt rózsaszála
 Tizenöt tavasznak! stb.

De gyöngédebb szavakkal senki nem kér-
 heti elszállt kedvesének engedelmét arra,
 hogy sírját szabadjon meglátogatnia, mint
 Petőfi tévé a költeményei tizedikében, midőn
 így esdekel Etelkéhez:

Nem háborítom-e nyugalmad,
 Elásott kincse életemnek!
 Ha szívem árva gyermekével,
 A halvány arcú szenvedéssel
 Hozzád gyakorta kijövendek?

Nem fog zajt ütni érkezésem,
 Sírhalmod mellé halkán lépek:
 Csak csókomat teszem fejfádra,
 Azt is lemossa könnyem árja, —
 És ekkor ismét hazatérek.

Igen csinos kis költeménynyel festi azt is,
 mi volt a ravatalon élete eszményképe:

Ha életében nem szerettem volna
 A szőke fürtök kedves gyermekét:
 Övé leendett életem, szerelmem,
 Midőn halotti ágyon feküvék.

Mi szép, mi szép volt a halotti ágyon stb.

Midőn beköltözék hozzánk, Etelke elhagyott
 szobájába, első sorai így hangzottak:

E szobában küzködött az
 Élet és halál fölötte,
 Mig az élet
 Öt, a szépet,
 Öt, a kedvest, elvesztette.

E szobában siratám őt
 Könnyeimnek tengerével
 — Szenvedésem
 Avagy létem
 E tenger mért nem nyelé el!

E szobában lesz lakásom;
 Édes kín lesz laknom itten,
 Itten laknom,
 Öt láthatnom
 Mindig éber emlékimben.

Egy kíváнатom leszen, ha
 E szobából el kell menni;
 Az, hogy engem
 Akkor innen
 Szent Mihály lova vigyen ki.

A költemény három legvégsője:

Függ már a lant megérintetlenül stb.

továbbá a:

Mi bűvösbájos hang?
Völgyben esendült meg ünnep-est harangja? stb.

s végül a:

Messze vándoroltam, elhúnyt édes lelkem,
De mindig, mindenütt, a hol jártam-keltem,
Bánatos emléked, mint egy sötét fátyol
Húzódott utánam sírodnak halmától stb.

Oly szép, oly költői befejezése az egésznek,
oly hű tükre Petőfi enyhültebb fájdalomra s
még mindig lángoló szerelmének, csak a kö-
vetkező néhány sor is, hogy jól esik ide je-
gyezni azt:

Szívemen lesz képed Etelkém, halálig!
Függni fog szívemen képed, mint domború
Sírodnak fejfáján e hervadt koszorú.

KÖLTŐ LENNI VAGY NEM LENNI.

A meddig Petőfi nálunk lakott — mintegy
félévig volt vendégünk Etelke szobájában —,
az estéket többnyire együtt tölté velünk, s
számtalanszor monda férjemnek, hogy sehol

a világon oly jól és otthonosan nem érezhetné magát, mint körünkben.

Estelizés után rendesen bevonultak ketten, férjemmel, Etelke volt szobájába, s néha éjfélig is elbeszéltek, vagy olvasgattak együtt, — mialatt mi anyámmal régen feküdni mentünk.

Egy estve Beranger olvasásába mélyedtek. Petőfi lelkesült bámulója volt a nagy francia népköltőnek, s nem fogyott ki a magasztalásból, ha művei szóba jöttek.

Az említett estve férjem is különösen elragadtaték Beranger műveinek egyszerű, mesterkéletlen szépsége s a kedélyesség által, mely halhatatlan műveit oly sok helyen bájolóvá teszi, s fölmelegedve önkéntelenül így szólt:

— Téged barátom, hidd el nekem, sok tekintetben Beranger nevelt; — szelleme, a nélkül, hogy észrevetted volna, magával ragadott s népköltővé, szabadsághőssé tőn; — és ha túlszárnyalnád is dalaiddal az övéit, s szellemed röpte felülmulná a nagy francia költőjét, — azt mégis el kell ismernünk: hogy tanítványa voltál, s példája irányzá benned a lángészt, hogy váljék belőled kedvenc költője, büszkesége a magyar nemzetnek...

Petőfi jó ideig egy szót sem felelt; — hanem elkezdett a szobában föl- és alá sétálni, — szemlátomást fel vala gerjedve —, mintha heves izgalom kínozná lelke bensejét. Végre elsötétült tekintettel megállt férjem előtt.

— Igazad lehet — kezdé komolyan —, mesterem csakugyan Beranger lehetett. — De vajon nem nyomorult utánzója vagyok-e csak, gyöngé másolója, váza az elragadó eredetinek? — Még csak álmaimban sem jutott volna soha eszembe, hogy ez így is lehetne! — Barátom — folytatá, rövid szünetet tartva, mely alatt hangja a szenvedélyességig emelkedék —, tudod-e, hogy elhatároztam, tollat soha többé nem venni a kezembe?

— Csak nem örültél meg! — viszonzá férjem fölgerjedten.

— Hogy meggyőződjél — szólt hevesen Petőfi —, íme, nézd...

Szavai közben összegyúrte az asztalon szerte heverő papír szeleteket, — megannyi dal és költemény volt az „legújabbban írott termékei gazdag szellemének“ — s a még lobogó kályha lángjai közé hajította.

Oly gyorsan s váratlanul történt műtete, hogy férjem nem lehete képes megakadályozni a „barbáriát“, mint elkeseredésében másnap reggel Petőfi tettét nevezte.

Ezen éj után 8—10 nap is elmúlt, s Petőfi asztala üresen maradt, gazdag költői ere pihenni, vagy vérzeni látszék.

De mintegy két hétre a nevezetes éj után, egyszerre csak belépett a magával meghasonlott költő férjem szobájába, s őt hevesen megölelve, így szólt:

— Mégis neked volt igazad, — így ki nem állom tovább. — Küzdöttem magammal, s

meggyőződém: hogy költőnek születék, hogy írnom kell, barátom, még akaratom ellenére is. — Halljad csak, a kínos, a hosszú hallgatás után mit határoztam:

Költő lenni vagy nem lenni.

Légy átkozott, te átkos pillanat,
 Melyben fogantatám,
 S te, melyben kinnal a kín emberének,
 Költőnek szült anyám!
 Oh költészet, te a
 Gyanútlan szív csalfa pókhálója,
 És azután foglyodnak
 Oly irgalmatlan fojtogatója!

Vérebőli már te oly sokat szívál,
 Mérges fulánkú pók!
 De szálaid bár milyetén kuszáltak,
 Még elszaggathatók.
 Letépem azokat,
 Bármint keresztül szőtték, fonták szívem,
 S ha összenőtték már:
 Úgy velők együtt szívem is kitépem!

De véreből e gyilkos férget én
 Többé nem hizlalom,
 Úgyis mi lenne a kiszívott, elfolyt
 Vérért a jutalom?
 Dicsőség legfőlebb,
 Ez a szem fényét elvakító semmi;
 És még az is nagy kérdés:
 Ez a semmi is fog-e jutalmam lenni?

Széles folyódon úszom ezután,

Oh mindennapiság!

Ballagsz velem majd, és csöndes folyásod

Sziklák közé nem vág.

Nem lesz hírem, nevem,

Tán a boldogság karjai sem várnak,

De lesz mégis nyugalom,

S a nyugalom fele a boldogságnak.

És elnémuljak mindörökre hát?

Egy hangszer életem;

E hangszer ép még, s azt, mint elromlottat.

A szögre föltegyem?

Hallgasson örööm?

Ne legyen többé hangja fájdalmamnak?

Hallgathat-e a tenger,

Midőn hullámin szélvészek rohannak?

Nem, költészet, nem hagylak el soha,

Mert nem hagyhatlak el!

Táplálni foglak a gyötört kebelnek

Legforróbb vérivel.

Nem bánom: tépj, emészs,

Másoktól meghallgattatást sem várok,

Azért éneklek, költök,

Míg végső cseppvérem ki nem szivárog!

— Ezt vártam tőled — szólt férjem a költemény meghallgatása után, Petőfivel melegen kezét szorítva — s ezért rövid hallgatásod komolyan nem is nyugtalanított, — költeményed egyébiránt, mely lelked jobb részének fényes győzedelmét tanúsítja, gyönyörű, s szerencsét kívánok magamnak, hogy azt irodalmunk nekem köszönheti, a mennyiben rö-

vid meghasonlásodnak önmagaddal, teljesen akaratlanul ugyan, de mégis én valék oka, egy véletlen megjegyzésemmel.

Petőfi nem akarta elismerni, hogy átmenő meghasonlásának férjem megjegyzése lett volna oka, — sőt ellenkezőleg azt állítá, hogy férjem biztatásai adták őt vissza önmagának s a költészetnek is.

Szavait végezve, férjemet gyöngéden megölelte, — aztán szokott, nőkkel szemben bátorosan modorával hozzám közelíté, s átnyújtá a sajátkezűleg leírt s szépen összeszedett „Cipruslombok Etelke sírjáról“ című füzetkét, s mindkettőnkkel melegen kezét szorítva, távozték...

BUDAPESTEN 1848-BAN.

Le nem írható érzelmeket ébresztett a főváros viszontlása 1848-ban...

Soha azelőtt nemzeti zászló nem lengett Budapest házainak ablaksorain — s midőn pár évi távollét után, vidékről érkezve, e látomány először életünkben, előnkbe tűnt, valóságosan álmodni véltünk, — szívünk dobogását csaknem megállítá az elragadtatás s szemeinkbe a megilletődés könnyei szöktek...

„Magyarország nem volt, hanem lesz“ Szécsenyink ez örökké fenmaradó jóslatának — mintha már beteljesedését értük

volna el, soha élénkebben nem éreztük horderejét, mint midőn a fővárost így fellobogózva megpillantánk...

A címek megszűntek; — polgártárs és polgártársné volt az egész világ; — hölgyek épen úgy mint a férfiak, viselék a háromszínű kokárdát, egyenlően lelkesülve, egyenlő áldozatkészen mindenre, a hazáért.

Senki nem számított, hanem hagyta magát sodorni a merre az ár ragadá; — oly jól esett hinni, remélni és bízni, hogy a kétkedés senkinek még csak eszébe sem jutott...

„Ha a külföld elhagy, ha nem gyámolít bennünket, el vagyunk veszve“, mondák nagy okosan, a fontolva haladók.

„A ki magán segíteni akar, azt az Isten is megsegíti, — viszonzák a hívők, rendületlen bizalommal figyelve a viszonyok fejlődését...

Az újvilág utcai „Arany sas“-hoz címzett fogadóba szálltunk ezúttal is, mint rendesen szoktunk, s első teendőnk volt a lehető gyorsan átöltözni, megszabadulni poros úti ruhánktól, hogy mehessünk azonnal mindent, az egész főváros képét, szemügyre venni.

Alig léptünk az utcára, midőn Kossuth nővére, Meszlényi Rudolfné jött velünk szemben, s oly örömmel üdvözölt, mintha várt volna bennünket.

— Valóban ideje, kedveseim, hogy végre eszetekbe jutott fölkeresni a fővárost — kezdé rokon nyájassággal kezét szorítva mind a

kettőnkkel. — Megvallom, azt vártam volna tőled édes Sándorom — folytatá férjemhez fordulva —, hogy bármily szerelmes vagy is Mariskádba, a falusi boldog csendélettel s gazdálkodással felhagysz egy időre s itt foglalsz el helyet, hol tehetségeidnél fogva, oly illetékes volnál.

Férjem zavartan tétovázott, — de én siettem válaszolni:

— Hiszen semmit forróbban nem óhajтана, mint felajánlani szolgálatát a haza szabadságáért, csak — tevém hozzá mosolyogva — folyamodnia ne kellene.

— Vachott Sándornak csak ki kell jelentenie kívánságát, s nincs kétségem, hogy kineveztetése meg lesz — viszonzá a szellemdús hölgy, lelkes kék szemeinek lekötelező tekintetével.

Szavai után másnapra meghívott bennünket egy kis barátságos, rokonias ebédre, s miután megigérkezénk, szívélyesen kezét szorítva, megváltunk.

Kimondhatlan jó hatású volt mindkettőnkre nézve e találkozás. Hogy történetesen épen Kossuth nővére volt az első, kivel ezúttal Budapesten szót váltánk, válságosnak tettség. Éreztük mind a ketten, hogy nem hiába jöttünk, hogy talán nem lesz eredménytelen berándulásunk...

Könnyű szívvel s teli reménnyel siettünk a Múzeum felé...

Roppant sokaság csoportosult ott össze,

nagy éljenekkel szakítva meg időnként a szónokot...

Az egész tömeg arca lángolt, — tekintete égett, mintha egy és ugyanazon érzelem töltene be valamennyinek a keblét, mintha egy és ugyanazon eszmék világítanak mindannyiok szívét...

A kis magyar kalapok mellett egyik-másik lengő vörös tollat, vagy árvalányhaj bokrétát viselt, s bal felőkön férfiak és hölgyek: háromszínű kokárdát...

Épen Vasváry Pál állott az emelvényen s szónoklata gyújtott és lelkesíte...

E szép tehetségű áldozata a forradalmi hadjáratnak, alig lehetett 23—24 évesnél idősebb. — Magas, nyulánk alak volt, halvány arcát lelkes szemei élénkíték. — Bő redőjű köpeny vala jobb vállára vetve, miközben szónokolt, s minden mozdulata nevelé beszéde hatását. Bal keblét feltűnő szép kokárda, s kis magyar kalapját lengő toll díszíté...

Közelében Petőfi, karddal oldalán, s bal karján széles nemzetiszínű szalaggal s az akkor mintegy 22—23 éves Jókai állottak, talán, hogy végzett szónoklata után helyet cseréljenek vele s lángoló arcokkal fejezik ki, hogy osztják a beszélő nézeteit, s készek azt támogatni is...

A hallgatóság között nagy lelkesedés uralkodék, mit zajos éljenek tanusítanak...

Tömerdek ismerős arc tűnt föl előttünk a csoport között...

Csernátony és Pálffy Albert az akkoriban elválhatatlanok, azonnal körbe fogták férjemet; ... Erdélyi János, Frankenburg Adolf, Vahot Imre, Pompéry és Sárosy Gyula siettek hozzánk ragyogó arcokkal kezét szorítani... Női ismerőseink közül is számosan valának jelen, s köztük anyám nővérei, Vörösmartyné, Bajzáné, s az alig fél év előtt nősült Petőfi hitvese, Szendrey Júlia is.

Miután ismerőseimet s rokonaimat üdvözlém, egészen Petőfiné foglalt el, ki alig győzött örvideni a viszontlátásnak, s még az nap este meglátogatni ígérkezék férjével együtt.

Petőfiné életének a forradalom időszaka volt aranykora; ambíciója e dicsvágyó aszszonynak csak akkor leheté kielégítve, midőn az ifjúság őt csaknem annyira ünneplé, mint férjét. Ha megjelent a tömeg között, éljent kiáltának neki.

Petőfi kiadta Juliskája naplóját, mely teli szenvedélyes szerelemmel az ifjú népköltő iránt, általános vonzalmat ébresztett, s a fiatal nő, ki megértve a lángeszű Petőfit, szülői ellenkezése dacára, elhagyott jólétet s minden anyagi előnyt, hogy vele a szegénységet s a dicsóséget megoszssa, — olyan népszerűségre tett szert, mely kielégítheté minden vágyait...

A dicsvágy, Petőfiné kedélyének már az intézetben is jellemzője volt, hol mint kor- és tanuló társnék, együtt voltunk. — Kétségkívül a legkiválóbb tanulók közé tartozék, —

de ő legkitünőbb óhajtott volna lenni. Bántá őt, szemlátomást elkedvetleníté, ha más leánya is kitünt, s dolgozatait a világ minden kincséért sem mutatta volna meg előre egyik tanuló társnőjének sem, nehogy talán valamelyik átvegyen tőle valamit, vagy épen meghaladja, — sem útba nem igazítá, ha valamelyik elfelejtett valamit, — úgy hogy míg engem például, ki vele ellenkező kedélyű s természetű valék, s a legszívesebben segítettem, ha lehetett, a gyöngébbeknek, — valamennyien szerettek, őt kívülem, egyetlen egy sem tűrheté.

Hogy Szendrey Juliskával szemben kivétel valék e részben, mindenesetre hozzájárult azon ok is, hogy míg a többi növendék, mint vidéki szülők gyermekei, egészen be valónak adva vele együtt, ők a nap-, hét-, hó- és év minden óráján együtt voltak, egy fődél alá szorítva, — míg én, bejáró leánya létemre, úgy szólván csak vendég valék közöttük.

Már akár ez, akár egyéb dolgok: különböző hajlamaink s kedélyünk volt is oka, de annyi bizonyos, hogy nekem sem a többi növendékekkel, sem Juliskával nem volt az intézetben semmiféle összeütközésem, s így találkozásunk örömét egyetlen kellemetlen gyermek-kori emlék sem zavará.

Mintha most is látnám őt, úgy, a mint vele először találkoztam, midőn mind a ketten fiatal asszonyok voltunk, finom kis kezei egyikeben fekete keretű szemüvegét tartva nagy

barna szemei felett, amint helyeslőleg inte fejével, ha a szónok beszéde tetszett, vagy rosszalólag rázta azt, ha nem volt megelegedve, — miközben arcának minden vonása elárulá, hogy meg van győződve, miként Petőfi nejének figyelem tárgya minden mozdulata.

Petőfiné szerette öltözeteiben is a feltünőt, s eszményképe a nők között Sand György lévén, a nagy francia író mintája szerint, első teendője volt férjhez menetele után, szép gazdag barna haját köröskörül leváogatni.

Fekete nehéz selyem ruhát viselt, midőn ezúttal találkozáink; — derekát széles nemzeti színű szalag övedzé, balkeblén kokárda, fején kis nemzetiszín szalagokból összeállított magyar főkötő.

Mi külsejét illeti, Petőfiné korántsem volt olyan szép, mint az akkoriban még csak serdülő ifjabb nővére, Szendrey Mari, később Gyulai Pálné, — de piros, üde arca kedves vala, s nagy barna szemei értelmet, s szellemet fejezve ki, érdekes jelenséggként tünteték őt fel, kit középmagasságú termete, gyönyörű kis kezei és lábai, többi kellemeivel együtt, kétségtelenül a szép asszonyok közé soroztak.

De mi igen sajátságos volt Petőfi Sándornénál, az az ellentétesség vala modora, lelkülete és belső óhajtásai között. E kitűnni vágyó asszony, ki négy szem között órákon át oly kedvesen el tudott csevegni, hogy öröm volt hallgatni zengzetes, szelíd organumát, s szel-

lemdús beszédeit, — mihelyst nagyobb társaságba jutott, ott legalább, hol nők is tarkíták a társaságot, hallgatag lőn és szégyenlős, mintha vizet sem bírna zavarni, mintha egyáltalában nem volna képes eszét, műveltségét és szellemi képességeit érvényesíteni.

Mintha büntetés lett volna fölötte az a legyőzhetlen nyomás, melyet, hol leginkább vágyott kitűnni, leküzdeni nem volt ereje, — meghasonlék e miatt önmagával, s csípőssé tette olykor szavait, modora mogorvának látszék, — s ez lehetett oka, hogy főkép a nők még élte s népszerűsége aranykorában sem igen szerették őt, — s későbbi tetteiért talán nagyon is szigorúan s keményen ítélték fölötte.

De Petőfi nem látott hibát Juliskájában, — gyöngéden, forrón szerette őt; — büszke volt viszon szerelmére, melyért föláldozta volna életét és dicsőséget.

Még érkezésünk estéjén fölkerestek bennünket Petőfiék az „Arany sas“ szállodában, hol négyen együtt igen kellemes estét tölténk, elbeszélgetve a kis hideg sült, írósvajas szelet, egy-egy csésze thea és csemege mellett, körülbelül éjfélig.

Minden eszme, melyet a forradalom szült, szőnyegre került közöttünk, — minden név, mely felszínén ragyogott, megbíráltaték... Petőfi a legtúlzóbb szabadelvűséget fejté ki és heveskedék, mialatt érzelmei egész a lázadásig emelkedtek; — férjem csöndesíté lelke lázas állapotát, — s bár a legfőbbekre nézve

egyetértett, — együtt érzett vele, mert a háza és szabadságszeretet egyenlően lángolt mindkettejük szívében, de azért bátran megtámadá, sőt gáncsolta is túlságait.

Petőfiné és én szintén élénk részt vettünk a társalgásban, mindenikünk oly melegen támogatá saját férje nézeteit, mintha a forradalom ügyeit mi lettünk volna hivatva eldönteni.

De végre is éjfél ütött az óra, — s ez megszakítá ezúttal a kellemes együttlétet. Szívélyesen jó éjt kívánva tehát kölcsönösen egymásnak, másnap estére mi ígérkezénk hozzájuk.

SÁROSI GYULA.*

... Délután a fekete kávé férjem szobájába küldém be az urak számára, hogy ott tartózkodás nélkül füstöljenek, ki pipával, ki szivarral, — s itt tudatták férjemmel nyíltan és őszintén, hogy Sárosi már évek óta Gyöngyösön tartózkodik álnév alatt, — eddig nagy nyomorban élt, de most mint olasz mester működik, — német katonatiszteknek ad órákat, s fiú iskolát nyitott, hol csekély díj mellett tanítóskodik, — ily módon valamivel jobban megdolga, — de azért eleget kell nélkülöznie. — Fő óhajta a szerencsétlennek, mióta látott bennünket, az volna, hogy Sándorommal egyszer legalább még beszélhessen az életben.

Nem valék jelen az urak beszélgetése alatt, — de el tudom képzelni Sándorom felindulását, e nemes, ez áldozatra kész kebel fölgerjedését a gon-

* Ez a két fejezetből kihagyással egyesített részlet már a szabadságharc után írt rajzok közül való.

dolatnál, hogy oly közel hozzá nyomorogva él egy barátja, évek óta szenved, s ő nem sietett erejéhez képest, sorsa enyhítésére.

Arcai még akkor is lángolón égtek, — mi nála nagy izgalom jele volt —, midőn Zalár és Pongrácz régen búcsút vőnek tőlünk, a szobában föl s alá járva, alig érté kérdéseinket, — szórakozott-nak, magába merültnék látszék.

Estelizés után behívott engem szobájába, az ajtót gondosan betette, s a pamlagra, maga mellé vonva engem is, csöndes hangon így szólt:

— Mariskám, holnap vendégünk lesz, igen kedves vendégünk, habár neve ismeretlenül hangzik is előtted. — Reggel magam indulok Gyöngyösre Sorsics Albertért, s fölpakoltatok számára kedvesem ígás kocsinkra, beleegyezésed reményében, minden háztartáshoz szükségeset: fát, lisztet, burgonyát, zsírt, bort és egy kis pénzt is viszek magammal, negyven-ötven frtot, ha nincs kifogásod ellene, — mert helyzete iszonyú lehet...

— Ki az a Sorsics Albert? — kérdém elbámulva.

— Álnév ez, Mariskám — viszonzá Sándorom fölindulva —, de becsületszavam köt, hogy valódi nevét az illetőnek, még előtted se mondjam ki, — hiszen holnap látni fogod őt, s ráismernek bizonyosan mamáék is. — Csak azt ne felejtsetek el, kedvesem — folytatá nyomatékkal —, hogy neve most Sorsics Albert, s ha valódi nevét csak kiejtenénk is, halál fia lenne a szerencsétlen.

— Szólj Sándorom, — nem Petőfi az az álnevű Sorsics? — kérdém halkán, s bizonyosan ideges izgatottsággal.

— Nekem is az volt az első gondolatom — viszonzá férjem —, de csalódtam.

— Akkor bizonyosan Sáro —

— Ki ne mondd, Mariskám! — szakítá meg szavaimat hirtelen Sándorom —, hiszen holnap föl ismered szegényt.

*

Másnap déltájban bejárt udvarunkra könnyű kis kocsink, s férjem mellett a hátulsó ülésen, egy látszólag teljesen idegen alakot pillantánk meg.

Leírhatatlan feszültséggel vártuk az érkezőket anyámmal s nővéreimmal együtt, s mikor végre előttünk állott Sorsics Albert, jó ideig egyikünk sem ismert reá.

Sárosi Gyula korábban gazdag körszakála eltűnt, nyalkán pedrett bajusza helyét, rövidre nyírott bajusz foglala el, — haját tövig levágatta, s ez jó nagy fejét előtűntette. Szemei fölött nagy, kerek karimába foglalt zöld szemüveget viselt; — termete elhízott, megpocakosodék a nyomorban s ezáltal meglehetősen otromba alakját, kopottas, szegényes öltözete még inkább kitűntette.

Ily átalakult állapotban a korábbi Sárosi Gyulát, Sorsics Albert személyében, senki első pillanatban föl nem ismerhette volna, s mi is csak akkor győződünk meg, hogy előttünk csakugyan ő áll, midőn fölindulástól remegő hangon örömét fejezte ki a felett, hogy annyi hányatás és viszontagság után végre mégis csak viszontláthat bennünket, — csak ekkor győződünk meg, hogy valóban az „Arany trombita“ szerzője az érkezett, — s mindnyájan a legnyájasabban és megindulva üdvözlöttük őt.

Midőn lecsillapultunk s átestünk az első találkozás izgalmain, Sorsics igen jól látszék magát köztünk érezni, s elbeszélte elhagyatott állapotát, szenvedéseit, mialatt bujkálnia kelle, — de korántsem meghatóan, hanem oly komikus színben tüntetve föl majd személyét, majd helyzetét a sok baj között, hogy akaratunk ellenére is nevetnünk kelle akkor is, midőn legszorongóbb állapotát festé, és sírni lett volna kedvünk.

Tudatta beszélgetés közben azt is, hogy édes anyja Sorsics leány volt, ezért választá e nevet, s hogy jelenleg unoka nővérével, Júliával lakik, ki őt bálványozza, és úgy kiszolgálja és ápolja, hogy beérheti vele.

Igen mulatságosan mesélte el azt is, hogy unokanővére, Júlia — így szokta őt szemtől-szemben is nevezni — mi nagyszerű szolgálatakat tett a forradalom alatt a magyar kormányoknak, mint kém, — hogy többször elfogatték a németek által, de mindannyiszor oly ügyesen kivágta magát a bajból, úgy csúffá és bolonddá tette a „németet“ — így fejezte ki magát Sorsics Albert —, hogy bámulni lehet e részbeni tehetségeit.

Nevetnünk kelle az elbeszélte esetek felett, melyek oly szellemdúsan voltak előadva, — de nem győzheténk le bizonyos borzadást sem a női kém irányában, ki nemét megtagadva, oly bátran szállt síkra a katonai táborok között.

Megvallom, a bemutatott Júlia iránt, részemről bizalmat érezni nem lettem volna ké-

pes, s így önkéntelenül kicsúszott ajkaimon az a kérdés, vajon rokonában, jelen helyzete mellett, megbízhatik-e teljesen?

— Mintha nővérem, vagy édes anyám volna — viszonzá Sorsics —, a fogaival s körmeivel tépné szét, ki engem bántani merészel. Júliához hasonló különös asszonyt még nem ismerék — tevé hozzá a valódi csodálat hangján —, oly bátor, mint az oroszlán, — ravasz, mint a macska, — boszúálló, mint a kígyó, — de hű és igaz, mint a kutya. Ezért bízom ragaszkodásában, s míg ő velem van, nem tartok senki és semmitől.

Júliának ezen szellemi arcképe sem látszék vonzónak előttem, s midőn később külsejét leírta előttem Sándorom, visszataszító lényét, sötét arckifejezését, éles, ritka fogait, melyeket szokatlan nagy szája, főkép nevetés közben, kimutatott, olyan kellemetlen benyomást tön minden együtt véve reám, hogy még csak látni sem kívántam e nőt.

Sorsics sok helyre elvitte magával rokonát s szívesen bemutatta volna nálunk is, ha Sándorom idejekorán, bár a lehető gyöngédséggel s kíméléttel nem figyelmezteti őt, hogy Júlia társasága nem lenne nekem és nővéreimnek való.

Férjem szavainak igazságát maga Sorsics is érezhette, mert nem csak hogy nem nehezelt a figyelmeztetésért, de, mint Sándorom mondá, szinte zavarba jött, hogy rokonát nálunk bemutatni eszébe is jutott.

Ez időtől fogva Sorsics Albert gyakori vendégünk volt, s ezáltal a környéken közfigyelem tárgya lőn, úgy, hogy csakhamar nagy meglepetéssel vettük észre, hogy álneve s veszélyes helyzete dacára, Gyöngyösön s csaknem egész vidékén, minden házhoz bejárós lett, férjem barátja előtt feltárult minden ajtó, s — hogy kiléte, nyílt titok lőn, bár valódi nevét senki nem meré kiejteni, de mindenki tudja.

Hogy is ne lett volna kiléte nyílt titok, mikor a szerencsétlen férfiú erősen ivott, — az ételeket alig ízlelé, de annál inkább töltögette poharát, s a legerősebb ó vörösbort úgy itta, mint más ember a vizet. Ha aztán zavar keletkezék a fejében, elszavalta bármily társaságban „Arany trombitáját“ — elénekelte a

Táncoljatok lányok, táncoljatok!

kezdetű dalt, búskomolyan hangoztatva minden sorát, vagy kiállt csárdást táncolni magában s hozzá vígan így dalolt:

Porzik még az országút,
Azon futott ki Kossuth...
Uccu dánum, danárum,
Visszavárjuk a nyáron! stb.

Hogy ő e költemények szerzője, hogy ő a földönfutó poéta, kinek se országa, se hazája többé, — ki, ha elárultatik, akasztófán végzi

életét, — ezt társaságban akár hányszor kimondá, ha szokásból családi nevét elhallgattatta ki nem ejté is.

És árulója mégsem akadt. Ez az otromba külsejű, szegényesen öltözött tanító úgy megnyerte az emberek rokonszenvét, — nem véve ki a német katonatisztekét sem, kik tőle olasz órákat vettek —, hogy mindenki kímélte s tisztelte szerencsételen helyzetét, és semmiért a világon nem ártott volna neki senki.

Így tölté napjait Gyöngyösön és vidékén e sajátságos férfiú, ki társaság nélkül élni nem kívánt volna, ki megtudta nyerni a német katonatisztekét, s teremtetett egy fiú iskolát, a hol őt tanítványai csaknem a rajongásig szerették.

— Üdvözlöm önt! — így fogadá a gyermekkar a belépő látogatót, miközben Sorsics Albert intésére valamennyien egyszerre föl-emelkedtek.

Bemutatta azután a tanító a gyermekek ismereteit s előmenetelét, azután énekellette őket, — de a többitől itt elkülöníté az árva fiúkat, kik többnyire a szabadságharcban veszték el apjukat, gyámjaikat, — ezek számára megható dalt tett búskomoly zenére, s a hallgató nem távozhaték az iskolából könnyhullatás nélkül.

Ivott, és mégis tevékenységet fejtett ki, — s ahol csak megjelent, megkedvelteté magát, — sokoldalú ismeretei s különösen erőteljes szelleme nem mulaszthaták el hatásukat.

Hát még ha a híres „Fiedel-fajdos“-át kezdé énekelni, összeszedvén maga körül a társaság férfi tagjait, kik karban voltak segítségére, — ekkor e mutatvány látására — mert annak volt nevezhető előadása — még annak is nevetnie kelle, kinek bánat nyomta a szívét, oly bohókásan s mégis egyszerre felismerhető hűséggel utánozta kezeivel, lábaival a hangszer kezeléséhez megkívántató mozdulatokat, melyen állítólag játszó.

Szavatai gyűjtottak. Oly megkapóan tudta előadni majd egyik, majd másik magyar költő kedveltebb versét, hogy elfelejté az ember a szónokló torz alakját, pocakosságát s észre sem vette nagy zöld szemüvegét, csak hangját és szavát hallotta, mely fölrázta a lélek szebb érzéseit, mely könyeket csalt a hallgatók szemeibe.

Anyagi helyzete, különösen télen át, igen nyomasztó lett volna tanítóskodása mellett is, ha Sándorom oly igaz baráti készséggel nem gyámolította volna őt mindenben, mi csak kis gazdaságunktól telt.

Arra, hogy állandóan Rédén lakjék, nem lett volna bírható, — a falusi csendes élet neki tűrhetetlen leende állandó lakásul —, neki a társaság volt eleme, légköre, — akármilyen társaság százszorta inkább, a legszebb falusi magánynál.

Sőt hozzánk is többnyire társasággal jött ki: Pongrácz Bonó és Brencsán Sándor, valamint Kovács József is Gyöngyösről; nem rit-

kán ezek családjai, az urakkal együtt kijöttek. A faluból is ritkán maradt el, ha Sorsics künn volt, Isaák László, Hevesmegye nemrég elhalt lelkes alispánja, ki akkor rédei szép birtokán gazdálkodék, úgy, hogy a férfi kar mindig erőteljes összhangban vette körül a német zenészt, midőn kiállva elkezdé, hogy:

Ich bin ein Musikant,
Und komm aus Schwabenland!

Így élt Gyöngyösön és vidékén a bujdosó költő, s lábai alatt a talajt mind szilárdabbnak érezve, még csak eszébe sem juthatott veszélytől tartani.

PETŐFI ÖZVEGYE.

Alig végeztem másnap reggel öltözködésemet, midőn ajtónkon kopogattak, s előbb házi orvosunk s férjem régi barátja, Kovács Endre, pár perccel később pedig Erdélyi János nyitott be, mind ketten örömmel üdvözölve bennünket a sok kiállott baj s viszontagság után.

Olyan nagy öröm volt, olyan jól esett ama zord idők alatt egy-egy jó emberünket, jó barátaink egyik s másikat viszontlátni, meggyőződni, hogy csakugyan él és nem történt baja, hogy a mai nyugodt viszonyok között alig lehet azt elképzelni is.

Sok mindenféléről beszélgeténk; az elmúlt jó idők, — az elvérzett hazafiak sorsa, mind, mind szőnyegre került egymásután. — Végre Petőfi felől kérdezősködénk, nagyon óhajtottuk volna tudni, hol- és hogyan léte felől nincs-e biztos tudomása a fővárosiaknak.

A két férfiú bámulva nézett reánk, meg nem foghatták, hogy nem hallottuk Petőfiné férjhezmenetelét Horváth Árpádhoz, mi Petőfi halála hírét hitelesíteni látszék.

Mi ott a falun sem Petőfi halála hírét, sem neje férjhezmenetelét, mi csak kevés pár hét előtt történt, nem hallottuk, s így megdöbbenésünk, sőt megrendülésünk nagyobb volt, mint leírhatnám.

Nem birtuk, nem akartuk elhinni, hogy ez valóban megtörténhetett. Hogy Petőfi elvérzett, s neje férjhez mehetett volna, hihetetlennek, mesének tetszett. Mind a kettőnket iszonyúan fölizgatott e közlemény, elrontotta egész napunkat, sőt különösen nekem, még éjszakámat is, a mennyiben álmomban folytonosan e tárgy forgott előttem, — majd Petőfi véres hulláját láttam a harctéren, fölötte Etelke lebegett, hófehér ruhában, résztvevő, szelíd tekintettel pihentetve nagy kék szemeit az elhagyott tetemen, — majd Szendrey Juliát véltem fölismerni új férjével, kerülve még azt a tájat is, hol Petőfi hamvai pihennek.

Erdélyi élénken festé előttünk, mennyire föl van lázadva a fiatalság a szerencsétlen, kevéssel előbb oly ünnepelt asszony ellen; —

elmondá, hogy ismerősei nem köszöntik, hanem ha találkozhatnak vele az utcán, fejöket elfordítva, a másik oldalra sietnek.

Egy szóval, a közvélemény elítélte a nőt, ki Petőfit oly hamar elfelejtheté...

Való lehetne mindez? — kértem önmagamtól valóságos lázas nyugtalansággal.

Csak találkoznom valahol Petőfinével, — hogy fejtené meg ő maga ez iszonyú talányt, hogy igazolná magát legalább előttem, ki oly örömet mentettem volna Petőfi imádása tárgyát, ha csak egy szalmaszálnyi mentő okot találhattam volna is.

De talán csak látszat az egész férjhezmenetel, talán épen Petőfi biztossága kívánja úgy, hogy neje e lépése tévútra vezesse az üldözőket, igazolja férje halála hírét, s ne nyomozzák, ne kutassák többé hollétét.

Olyan jól esett nekem e gondolat, melyet, alig maradtunk magunkra, siettem Sándorrommal közölni: szinte megkönnyebbedtem, s mind inkább hitegettem magamat, hogy a dolog bizonyosan úgy lehet, s a legmelegebb részvétet kezdém Szendrey Júlia iránt érezni, ki ily megható önfeláldozásra kész férje iránti szeretetből.

Férjem szomorú mosolylyal hallgatta mind élénkebb föltevésemet e részben, nem szólt ellene, mintha sajnálna jóhiszeműségemtől megfosztani.

Csak találkozhatnám valahol Petőfinével — ismétlém többször —, hogy igazolná ő maga,

hogy nem csalódom, ha felőle a legszebbet oly örömmel teszem föl.

A sors e részben csakugyan meghallgatta kívánságomat, a mennyiben még az nap estve találkoztam Petőfinével.

Egy híres francia énekesnő vendégszerepelt akkor a nemzeti színházban, s mivel falun lakva, ez időben oly ritkán juthaték eféle élvezetekhez, s férjem tudta, mennyire szeretem a zenét, az operát, föltette magában, hogy nekem örömet szerezzen és meglepetést, hogy megkísérté a szerencsét, s el fog követni mindent, hogy meghallgathassuk „Hunyadi László“-ban mint Szilágyi Erzsébetet, a híres csalogányt; habár jól tudta, hogy már egy hét előtt le volt foglalva minden páholy, minden erkélyszék, sőt a zártszékeknek is nagy része. — De kedvezett a véletlen, a mennyiben a színház előtt egy régi jó ismerősével találkozték, s ez a viszontlátás örömének hatása alatt, szíves volt átengedni két zártszékét, hiszen ő, mint pesti lakos, kipótolhatja máskor, mit azon estve barátságból elmulasztta.

Kissé megütközött ugyan Sándorom, midőn észrevette, hogy a két zártszék nincs egészen egymás mellett, egy szék közöttük volt.

Majd segít ezen a zártszék-nyitóné — gondolá, magát vigasztalva —, hiszen akár kié legyen is a magános zártszék, egy helylyel odébb, jobbra vagy balra, nem lehet ellenére ülést cserélnie.

Férjem fáradozását e részben nagy örömmel megjutalmazta s egy kellemesen töltött nap után, jobb ismerőseink körében, alig vártuk az estét, hogy annyi év után végre ismét eljuthassunk a nélkülözött színházba.

A zártszék-nyitóné azonnal egymás mellé ültetett bennünket, azon meggyőződését fejezve ki, hogy Petőfinének bizonyosan mindegy lesz, ha egy székkal odébb fog is ülni, — mert a hely közöttünk az ő helye.

Alig írhatom le az izgalmat, melyet e szavakra érezék. Talán maga Petőfi sem lehetett volna jobban fölgerjedve, ha helyemben ül, mint én valék a néhány perc lefolyása alatt, meddig a „Feleségek felesége“ helyét elfoglalni megjelent.

Midőn bennünket megpillantva, fölismert, — egyszerre megállt, — s pár percig zavarodva tétovázék, mintha a felett tűnődött volna, visszamenjen-e, maradjon-e, — de észrevéve mindkettőnk arcán az üdvözlő mosolyt, melylyel az ember önkéntelenül fogadni szokta akármely ismerősét, sietve közelíte felénk, s kigyúlt arcokkal nyujtá felénk mind a két kezét, mialatt először és utolszor életemben, egy könnycseppet láték csillogni nagy barna szemeiben.

— Köszönöm — mondá halk, felindulástól remegő hangon —, ezt soha, soha nem fogom elfelejteni.

Egymás mellett ülve, a felvonások között beszélgettünk azután. — Mondta, hogy Zol-

tán fia megnőtt s régen jár és beszél már s egészséges, eszes gyermeknek látszik, — s őszintén örvendett, hogy nekem is van kis fiam, mert jól tudta, hogy legnagyobb boldogságnak tartám mindig a gyermeket a háznál. Annak is örvendett, hogy falun oly jól érezzük magunkat, s mondta, hogy szeretné látni kis gazdaságunkat.

Az opera végével, midőn búcsúzáskor kezét szorítánk, egy pillanatra megállított.

— Nagyon szeretnék veled négyszem közt beszélni, — hiszen tudod, hogy nekem senkim, de senkim sincs a világon, kivel őszintén szólhatnék — mondá fölindulva —, holnap fölkeresnélek bármely órában, ha tudatni szíves lennél, hol találhatnálak.

Oh ha csakugyan úgy volna férjhezmenetele, mint én képzelém! — gondolám, részvéttel nézve lángoló arcait, kérő tekintetét.

— Mivel én is óhajtanék négyszem közt beszélni veled — viszonzám halkán —, jobb lesz, ha én kereslek föl, mivel nálunk, a szálodában, lehet valaki barátaink vagy rokonaink közül, — s akkor hasztalan találkozánk.

— Az még sokkal jobb lesz — mondá Petőfi Juliskája megkönnyebbülten, s tudatta velem lakását. — Én egész nap egyedül leszek s várni foglak úgy, mintha jó angyalomat várnám.

E közben kijutottunk a színházból, s megváltunk egymástól. Midőn utána visszatekin-

ték, egy alacsony kis szőke férfiú karjába ölté kezét, s gyorsan elsietett szemeink elől.

— Oh Sándorom — szólék izgultan —, látad azt a kis embert?

— Bizonyosan a férje volt — viszonzá Sándorom komolyan. — Az a szomorú a dologban, Mariskám, hogy mit mindenkinek jól esett kétségbe vonni, mit most is még tagadni szeretnénk: Petőfi halálát először a hazában épen felesége hitte el.

— Ne beszélj így — szólék férjemet megszakítva —, hátha holnap valami olyat fogok megtudni, a mi arról győz meg, hogy csak látszat az egész új házasság.

— Ábrándozó vagy te, kedves Mariskám — viszonzá Sándorom, karjába öltött kezemet melegen megszorítva. — De adná az ég, hogy ifjú lelked képzelődése e részben legalább, valósulna meg. Attól tartok azonban, hogy csalódni fogsz.

A „FELESÉGEK FELESÉGE” ÚJ OTTHONÁBAN.

Másnap délután valóságos szívdobogással indulék Petőfiné látogatására, — férjem elkísért a kapuig s úgy egyeztünk, hogy hat óra tájban értem föl is jó, hogy ismét együtt mehessünk vissza.

Az első emeleti lakás ajtaján csöngetve, Juliska szobaleánya bebocsátott.

Tágas ebédlőbe nyiték be, hol senkit nem láttam, a mellék szoba tárt ajtaja felé tarték tehát, zajtalan léptekkel haladva előre, — de a küszöbön megdöbbenve állottam meg s valószínűságon közel valék az elszédüléshez.

Kényelmes kereveten pihent Petőfi Sándor álmainak képe, úgy elmélyedve Sand egyik regénye olvasásába, hogy pillanatokig észre sem vette közelítésemet. — Öltözete, mint később szemügyre vettem, fekete selyem szoknyához, mintegy térdig érő sajátságos szabású kaftán volt, tarka virágokkal elhintett foulardból, nyitott, bő ujjakkal s meglehetősen pongyola derékkal; — fején, rövidre vágott körhajához kis piros szerb sapkát viselt, hosszú sötét kék bojtjal, — míg szájában cigaretta füstölgött, kedves, gyöngyvirág illattal töltve be a szobát.

De korántsem az ő excentrikus lénye döbentett meg úgy, hogy valóban mindenem remegett, — hiszen azt jól tudtam, hogy szereti a feltűnőt, azt, mi nem hasonlít máséhoz —, hanem a kép a kerevet felett, mely Petőfit ábrázolta olajfestményben, oly természetihven adva vissza a költőnek nemcsak vonásait és tartását, de szellemét is, hogy szinte élve képzelém őt látni. — A forradalom idejébeli öltözetében ült ott, egy asztalra könyökölve, — hosszú szárú török pipája a földig ért le, melynek göndör füstje csöndesen hömpölyögni látszék, — derekát vörös écharpe kötötte át, hosszan lefüggő, széles rojttal szegett

végekkel. — Szemei, mintha a közel jövőndő tükrébe néznének, méla szomorúsággal látszának merengeni.

— Jó napot, Juliska — szólék, midőn visszanyertem beszélő tehetségemet —, talán rosszkor is jöttem.

Petőfiné szavaim első hangjára már karjai közé zárt s oly melegen ölelt magához, a szivart és sapkát hirtelen félre lökve s letéve a könyvet is, mintha látogatásom boldoggá tette volna őt.

— Hozott Isten! — mondá őszinte örömmel. — Egész nap vártalak, s most, mikor végre csakugyan itt vagy nálam, alig hiszek saját szemeimnek, alig merem elhinni, hogy valóban meglátogattál.

— Hiszen megigérted, hogy el fogok jönni — viszonzám, felindulásommal küzdve azon gondolat hatása alatt, hogy mint más felesége, miként van ereje és bátorsága a szerencsétlen asszonynak szemeit e képre emelni. — Hidd el, Juliskám, hogy semmiért el nem mulasztottam volna e találkozást, annyira vágytam tőled magadtól hallani sokat, igen sokat, a mi megnyugtasson, a mi kimentsen téged. De e szoba küszöbére lépve úgy megdöbben-tem.

— Nemde szivaremtől? — szóló szavaimat hirtelen megszakítva — s ettől a bolondságtól — tévé hozzá kissé elpirulva, miközben a szerb sapkára mutatott. — Magam sem tudom, hogy szoktam hozzá, — de itthon rende-

sen viselem egy idő óta, öntudatlanul is a fejemre teszem, mint némely asszony a főkötőjét szokta. Ma azonban, mikor téged oly óhajtvá vártalak, ha nem önkéntelenül történik, semmi esetre elő nem veszem sem e sapkát, sem a szivart, — mert tudom, hogy te az eféle kedvteléseket nem igen helyesled asszonyoknál.

— Ily csekélységek miatt nem ütköztem volna én meg, hidd el, Juliskám — viszonztam kitelhető nyájasan, hogy e részben őt megnyugtassam s kimentsem magamat —, sőt ezúttal, ha nem figyelmeztetsz, talán észre sem veszem ártalmatlan különbségeidet. — De amaz arckép feletted, — az, annak látása döbentett meg úgy e szobában.

Szavaimat hosszú szünet követé, miközben mind a ketten leültünk a pamlagra, Petőfi arcképe alá.

— Nem beszéltél tegnap óta Garaynéval? — kérde végre Szendrey Júlia egy mély sóhajlás után.

— Nem — viszonzám kissé elbámulva e helyén kívülinek látszó kérdés felett. — Keres-tük őt ma délelőtt férjessel, de sem ő, sem Garay nem voltak otthon.

— Annak köszönhetem akkor, hogy eljöttél — szólott erre keserűen —, ha Garayné értesítéseit végig hallgattad volna felőlem, semmi esetre sem leende bátorságod küszöbömet át-lépni.

— E részben csalódol, Juliskám — viszo-

noztam izgultan. — Annyira vágytam tőled magadtól hallani, mi kényszeríthetett arra, hogy azt a szép nevet, mely az egész nemzet szemei előtt fénynyel vett volna körül, mely palotát és kunyhót megnyitott volna előtted, mely minden hazafi és honleánynak kedvencévé, hódolata tárgyává teende sírodig, hogy azt a szép nevet, mint valami elviselt, megunt ruhát, oly hamar félre dobd, elhajítsd magadtól? Tőled óhajtam, Juliska, magadtól a kényszerítő okot hallani, mely oly lépésre bírta, melyet tőled senki nem várhatott, — s ezért nem beszélhetett volna le senki, hogy fölkeresselek.

Éreztem, hogy arcaim lángolnak s könnyeimmet alig bírtam visszatartani.

Ismét hosszú, igen hosszú szünet állott be, mely alatt mind a ketten érzéseinkkel elfoglalva, olyan csöndesen, oly mozdulatlanul ültünk egymás mellett, mintha a legmélyebb hallgatás lett volna föladatunk.

— Köszönöm jószágod- és barátságodat — szólt végre halk, remegő hangon Petőfiné —, s hogy mi nagyra becsülöm mind a kettőt, semmivel sem tanusíthatom inkább, mint hogy kész vagyok előtted legalább kimenteni óhajtvá magamat, elbeszélni, mi késztetett ama lépésre.

Ismét szünetet tartott e szavak után, mintha küzdenie kellene magával, — végre így folytatá:

— Hogy elég mentség lesz-e előtted az ok,

mely férjhez menni kényszerített, azt nem tudom; — a közvélemény elítélt; — azok, kik azelőtt hízelegve hajlongtak előttem, most kígyót-békát kiáltanak reám; — irigyeim, kik, míg ünnepelt az egész világ, ették magukat mérgökben, most sziszegik ki, mit míg Sándor oldalánál voltam, kimutatni nem mertek, s elnyelni lőnek kényszerítve. — De hadd teljék kedvök; — előttem most már közömbös minden; majd csak kisziszegik dühöket lassankint s akkor talán békén hagynak engem is sorsommal, melyet magam választék — tévé hozzá csaknem fájdalommal.

Nem válaszoltam, — hiszen mit is mondhattam volna! — csak szavaira figyeltem, mentiséget óhajték hallani s feszülten vártam, hogy folytassa.

— Tudod, hogy apám soha sem szenvedhette Sándort — folytatá a szünetet megszakítva —, hiszen szülőim ellenére levék neje. — És mégis, midőn Erdélyben hónapokon át hasztalan vártam férjem érkezését Bem feloszlott táborából, s a forradalom gyászos befejezését is megértük, a nélkül, hogy Sándor holléte felől hír érkezett volna hozzám, végre elhagyám Erdélyt s atyám házában keresék menhelyet, azon gondolatban, hogy Sándor, ha még életben van, bár honnan is ott foghat engem és kis fiát, legtermészetesebben kereshetni.

Ismét elhallgatott, mintha erőt akarna gyűjteni története folytatásához.

— Hogy milyen napokat tölték atyám házábanál — kezdé ismét a csendet megszakítva —, kitől Sándor ócsárlásánál egyebet alig hallottam, azt neked elbeszélteni képtelen volnék. Mariska, az én szende, angyal jó kis nővérem, hasztalan veté magát közbe, — atyám minden alkalmat fölhasznált, hogy nekem keserűséget okozzon. — „Szegény boldogult anyáddal jó előre megjósoltuk, hogy így fogsz előbb-utóbb járni — kezdé, ha aggódni látott. — Nem az olyan vándor élethez szokott, nyugtalan természetű embernek való a házasság, minő Petőfi volt. Itt van, ni, most már a faképnél hagyott! Hisz éppen jó víz volt malmára a forradalom utáni zűrzavar; azt felhasználva odébb állt, meglehet, valami kóbor komédiásné társával éli világát, — s te és kis fiad várhatjátok őt egész az ítélet napjáig!“

— Ily beszédek annyira sértének s keserítették, hogy végre ott hagytam atyám házában, bár mennyire fájt is nővéremtől s kis Zoltánomtól megválni, — mert fiacskámat Mariska gondviselésére otthon hagytam s beköltöztem a fővárosba.

— Alig kezdék Budapesten körültekinteni, miután kissé berendezém magamat, midőn egyszerre csak azt veszem észre, hogy tolakodók vesznek körül, hivatlan udvarlók, kik jó hírnevemtől, az egyetlentől, mivel még bírtam a multnak fénykorából, megfosztani fenyegetnek. — Ez kétségbe ejtett. Nem volt senkim a világon, kihez segélyért, vagy csak

tanácsot kérni is fordulhattam volna. — Öngyilkossági eszmék kezdenek e szorongó helyzetemben elfoglalni, — s megírtam végrendeletemet, följegyzém végóhajtásaimat, — midőn Horvát Árpád, Sándor e régi barátja megjelent, s előtte feltártam, mi elsötétült belsőmben véghez ment.

— Menjen férjhez, nagysád — tanácslá ő részvétteljesen —, hiszen, mint tudjuk, a legutóbb vett hírek szerint kétségtelen, fájdalom, hogy Sándor, mint hőse nemzetének, elesett, s így bárki e haza határai között szerencsésnek fogja magát tartani, ha özvegyének ifjú életét megmentve, őt nőül bírhatja.

— És ki volna az az akárki? — kértem csaknem gúnyosan, mert beszédét képtelenségnek tartám.

— Akár én is — viszonzá ő lelkesülten —, ha nagysád férjéül elfogad.

— Így történt férjhezmenetelem — folytatá hosszú szünet mulva. — Menhely vagy az öngyilkosság, — e kettő között kelle választanom —, s mert Sándor fia miatt élni ha lehetséges, kötelességemnek tartám, s nevéhez méltóbbnak tetszék a férjhezmenetel, mintha az elutasított tolakodók jó hírnevemtől megfosztanak, Horvát Árpád ajánlatát elfogadtam s neje levék.

— Oh Juliska — viszonzám akaratom ellenére —, ha csak menhelyre leende szükséged, azt találhattál volna minden magyar háznál,

— gondolhattál volna reánk is, kik testvérileg fogadtunk volna magunkhoz.

— Most már késő minden — folytatá égő arcokkal —, a mi megtörtént, az többé nem változtatható. — De az mégis jól esnék, ha te, Mariskám, szelíden ítélnél felettem, ha részvétedet nem vonnád meg tőlem, ki — hidd el — elég szerencsétlen vagyok.

— Ha nem helyeselhetem is, a mit tettél — viszonzám vele kezét szorítva — s e pillanatban, midőn annyira felindult vagyok, még azt sem volnék képes egyszerre megmondani, mit tartok tulajdonképen mind arról, mit most tőled hallottam, — arról meg lehetsz azért győződve, Juliska, hogy te, ki egy rövid évig legalább, oly boldoggá tetted Petőfit, soha nem lehetsz előttem közönbös, — hogy reád, még tévedéseid mellett sem fogok részvét nélkül emlékezni.

E pillanatban Sándorom lépett be, épen legjobbkor, s mi búcsút véve, váltunk meg a „Feleségek feleségétől“, Petőfi egykori nejétől.

— Kár volt még nekünk a fővárosba jönnünk, Mariskám — kezdé férjem, látva hevült arcomon is fölindulásomat. — Itt nincs béke és nyugalom, mint nálunk a falun, s pedig szegénykém, annyira óhajtottál már jönni.

— Annál inkább várom, hogy visszajöjünk, hogy otthon legyünk ismét s többé el se jöjjünk e siralmak városába — viszonzám kalapomat levetve, midőn szállodai szobánkba benyitánk. — Hála az égnek, dolgainkat elvé-

geztük már, s így reggel, nemde Sándorom, jókor reggel indulhatunk?

Férjem nem válaszolhatott, mert a megnyílt ajtón Garay és Garayné léptek be. Örömről, a régen látott házaspárt viszontlátva, más irányt adott érzéseinknek, s csakhamar társalgásba keveredve, szinte feledénk iménti izgalmunkat.

De fájdalom, Petőfi özvegyének férjhezmenetele is szőnyegre került, s Garayné felhívás nélküli értesítései nem Szendrey Júlia elbeszélése szerint tüntették elő a történeteket.

De hiszen Garayné csalódhaték is, s nekem nincs szándokomban állításait ismételni. Maradjon kímélve Petőfi Sándor fényes neve s ama fiatal asszonyé is, ki ha vétkezett, eléggé megcszenvedett, meglakolt érte még életében.

Garayéktól megválva, még szomorúbb levék, s alig vártam a reggelt, hogy indulhasunk visszafelé.

Férjem nyájasan nyugtatott, megkísérté figyelmemet másfelé vezetni s végre enyelgés színét kívánva adni a dolognak, így szólt:

— Hidd el, Mariskám, mindenütt jó, de legjobb otthon, s hogy Vörösmarty sógor szép sorait idézzem állításom bizonyságául, én is az ősz Peterdy szavaival fordulok hozzád kérdésképen:

Budapestre, jó barátainkhoz,
Kis Mariskám, eljőjünk-e hát?
Jobb nekünk hegyeink magányába,
Kis tanyánk ott nyugodalmat ád...

Helyeselve szavait, szívem szerint viszonzotam nyájas ölelését...

Másnap reggel, midőn utazó kocsinkon Sándorommal ismét egymás mellett ültünk s haza felé tartánk, — midőn a főváros magas tornyaival s az ott hallott események nyomasztó hatásaival ismét mögöttünk volt, csak midőn ismét szabad lég vett bennünket körül s mi-ben csalódní nem lehet, a természet, ezer szépségeivel, — ekkor kezdém jól érezni magamat, s újra boldog valék férjem oldalán, ki gyöngéden oltalmazó szeretetével, rövid útunkat felejthetetlen kedvessé tevé.

BORONGÓS HETEK.

Nem csak Rédén, de egész Gyöngyös vidékén leverőleg hatott Sárosi elfogatása, s talán még inkább azon körülmény, hogy épen nálunk fogták el. Férjemet maga a főbíró is szeretete volna megmenteni, — azért történt, hogy a zsandárok mindenütt előbb jártak-keltek és kutattak, mint a hol tulajdonképen kezdeniök kellett volna, s ha Burik, megbízás nélkül nem vág a dologba, Sárosinak bizonyosan hűlt helyét találják N.-Rédén s a szerencsétlen végre mégis eljutott volna szerencsésen Pestre.

Mivel többé nem fogom e szóra sem érdeemes embert említeni sem, itt jegyzem föl, hogy gyalázatos tette után nem dicsőség, mint reménylé, hanem közmegvetés lett jutalma, —

állásától is nem sokára fölmenteték, s neje, kit a szegény férje miatt, s a bánat, önnön szerencsétlensége érzetében, lassanként már régen emésztett, idő előtt elhalt, azon keveseknek, kik őt közelébből ismerék, őszinte fájdalomra. — Most Burik, miután semmi tartalékja többé nem volt, mi a tisztesség útjára intené, végkép elaljasodott, ivásnak adta magát, — eltékozolta, a mije volt, s néhány év múlva, mint beszélik, egy hideg novemberi reggelen, talán évnapján gyalázatos tettének, egy szemét dombon halva találtaték.

A kígyó arcú úr, mint később Imrétől hallánk, már megtette Pesten, az illető helyeken jelentéseit, mire Sárosit a fővárosba szállították, s körülbelül két hét úgy folyt el, látszólag legalább, N.-Rédén, mintha semmi sem történt volna.

A napok, mint rendesen, röptültek egymásután, de megnyugodni s felvidulni semmikép sem ment mind addig, míg én, azon csodálatos erő által, melylyel Isten testi gyöngeségem mellé, megáldott, s mely viszontagságos életem nehéz napjai alatt szerettem csüggedését is gyakran megenyhíté, végre annyi okot találék Sándorom s a többiek megnyugtató és vigasztalására, hogy utóbb magam is nyugodtabb levék, s ők is megenyhültek, — mert e csodálatos erő, a szeretet ereje volt.

Hiszen — mondám Sándoromnak -- vidékünkön semmiféle politikai összeesküvések nem történtek, — maga szegény Sárosi is mint

békés nyelvtanár és iskolatanító működék, s ha társaságban, poharazás között eldanolt is olykor néhány búskomoly hazafias dalt, — vagy vigyázatlanul elárulta kilétét, — ez bűnül csak nem róható föl, s a legkegyetlenebb haditörvénszék is bizonyosan elnézi a forradalmár régebbi tetteit, s újabb magaviselete szerint hozza felette ítéletét.

— Csak az öreg Gaszparics Kiliánt meg ne látogatta volna — jegyzé meg férjem. — A szerencsétlen, mint hallám, titkos levelezéseket folytatott, s lefoglalt iratai, mint mondják, lázító eszmékkel vannak telve, melyeket nem ok nélkül jegyezgetett.

— Hiszen az kétségtelenül baj az öregre nézve — viszonzám férjemet nyugtatva —, de Sárosira, vagy épen reánk, kik az öreget soha nem is láttuk, csak nem tartozik? Sárosi vagy mi, csak nem lehetünk felelősek az öreg Gaszparics Kilián rajongásaiért?

— Igaz, kedvesem — mondá Sándorom. — De szegény Gyula különben is compromittált egyéniség volt, — hiszen „Arany trombitája” még nincs elfelejtve; — s mint beszélük, Józefa nővéred barátnéját, Viktóriát csakugyan keresték zsandárok, Sárosival egyidejűleg, s attól tartok, hogy reám is vonatkozással lesz az egész bonyodalom, miután nővéred együtt tűnt el Viktóriával.

Ez a gondolat megdöbbsentett.

Hát nem volt-e elég a rázkódás, melyet Józefa mindnyájunknak, de különösen nekem

okozott eltűnése által családi körünkből, épen legszentebb anyai kötelességem teljesítésekor? Nem volt-e elég, hogy szeretett kis Idámat e miatt idő előtt kelle elválasztanom? Nem volt-e elég, hogy önmagát s jeles s boldogságra oly méltó jegyesét szerencsétlenné tette? Téves lépése még több felelősséggel terhelné ifjú vállait, még férjemre is veszélyt hozhatna az?

Pillanat alatt végig futott mind ez a lelke-men, de utána olyan megkapó hangon szólalt föl a hitnek szava fájó szívem legeslegmélyén, hogy megnyugtattam Sándoromat is, képtelenségnek tüntetve föl, a sorsnak oly ádáz üldözését, hogy oly lépés, melyet egy tapasztalatlan fiatal leány tévútra vezetett lelke sugallatára tesz, minden irányban csak romlást okozhasson, s neki annyi élet feldúlásáért kelljen majdan egykor lakolnia.

De hogy más térre vezessem mind az ő, mind saját gondolataimat, miután kissé megnyugodtunk mind a ketten, arra szólítám föl Sándoromat, ülne le tükör-asztalom mellé, hogy a szükségesnél hosszabb haját köröskörül, szépen megkurtíthassam. E műtétet rendszeren én szoktam tenni, gazdag selyem haját valóságos szeretettel gondoztam, mely természettől fürtös és fényes hullámokban árnyékolá be fehér homlokát.

Azonnal szót fogadott, s magasztalá fodrásznői ügyességemet, ismételve kijelentvén, hogy senki a világon nem volna képes haját oly egyenletesen, oly szépen körül vágni.

Ugyan mi lenne a hajadból, ha jövő tavasszal, majd ha a világra jó az a kicsikénk is, kit most várunk, ha én akkor meghalnék?

E rosszul választott tárgy részemről enyelgés akart lenni, de ellenkező hatást idézett elő:

— Hogy enyeleghetsz ily komoly dologgal? — szólt férjem szemrehányó hangon. — Túlélteni nem bírnálak, Mariskám, azt úgy is tudod — folytatá oly tekintettel, melyet soha el nem felejtetek — idegen kéz ollója az én hajamat nem fogja soha érinteni.

Nem sejtém akkor, hogy kevés hónap mulva mi iszonyú törzsúrásként fordulnak majd szívemen át Sándorom fenti, felejtethetlen szavai.

Már csaknem négy hete mult szegény Sárosi elfogatásának, s nem hallánk felőle semmi hírt. Annyt tudtunk, vagy legalább sejtünk, hogy az újépület zordon falai között szenved, de hozzá be, senkit nem bocsátanak.

Sándorom nem mozdulhatott Rédéről, úgy kelle magát tekintenie, mint hogy ha szabad lábra helyezett fogoly volna; — de ha nem ment is sehova, helybeli és vidéki barátai fölkeresték, s meg lőn beszélve minden oldalról, mitől tarthatunk, vagy hogy egyáltalában tarthatunk-e valamitől.

Pongrácz Bonó, Halászból, s Kovács József és Brencsán Sándor, Gyöngyösről, családjaikkal együtt, több ízben kirándultak hozzánk e válságos hetek alatt, ha valami hírt hallottak

s közölhettek egy- vagy más tudatni valót. — Isaákkal és Benyiczky Atillával is csaknem naponként találkozták Sándorom, ők helyben laktak, s épen oly feszülten várták az események fejlődését, mint mi. — A bajt egész körünk közösnek tekinté, s a nők nyugtalansága s elkeseredése csaknem meghaladá a férfiakét, — hiszen ők férjeikért reszkettek, nem önmagokért, s ez fejti meg a nem szűnő izgalmat, melyben éltek.

Különben férjem házi fogsága, melyet híven megosztottam vele, — én sem mozdultam sehova egy lépést sem, — elég kellemesen folyt. A mint magunkra maradtunk, kis gyermekeinkkel foglalkozánk; — én csak nem egész nap kis Idámat hordoztam az ölemben, férjem, fiacskája számára rajzolt és színezgetett katonákat és virágokat, s mert együtt lehetünk, olyan jól eltelt az idő, olyan boldogok voltunk szorongó helyzetünk mellett is.

De elérkezett végre a felejthetetlen december 5-dike.

Hideg, de tiszta téli nap volt ez, — s látszólag épen úgy mult el, mint megelőzői.

Este, mikor a kicsinyek már édesen szenderegtek, kipirult, rózsá arcaikkal, s túl voltunk mi is az estelizésen, körül ültük a kályhát, a vígan lobogó lángok mellett, Sándorom, anyám, én és fiatal nővérem, s a szél zúgását hallgatva, csöndesen beszélgettünk azok felől a szép, békés idők felől, melyek, ha a jelen zi-

vatarain szerencsésen átsegít a jó Isten, a jövőben reánk és gyermekeinkre bizonyosan várni fognak, azon idők felől, midőn majd ismét szabad lesz remegés nélkül örvendeni boldogságunknak, azon arany idők felől, midőn a tisztességes családok nem fognak kitéve lenni ok nélkül is, csak pusztá gyanú miatt, a legkegyetlenebb üldöztetésnek.

Olyan jól esett e szép idők felől álmodozni, hogy az óra közel járt az éjféhez, midőn végre jó éjt kívánva egymásnak, lepihentünk s alig hajtánk fejünket párnáinkra, már el is szenderedtünk s folytattuk álmunkban is, miről ébren beszélgeténk.

De mintegy három óra tájban éjfé után, egyszerre csak kutyáink iszonyú ugatása riasztott föl bennünket.

— Vajon mi hozhatta hű Sobrinkat ily szörnyű dühbe — szólt férjem, midőn észrevette, hogy én is fölébredék.

— Talán ismét tolvajok ólálkodnak a tyúkólak körül — viszonzám én, mert eszembe jutott, hogy a megelőző évben épen ilyen tájban lopták el tyúkjainkat és lúdjainkat.

De az ugatás nem a tyúkólak felől hallatszék, hanem majd a lakház közeléből, majd az udvar mélyéről tetszett az jóni s nem csak nem szűnt, de fokozott dűhkel lőn folytatva.

Anyám is fölébredt, s midőn tapasztalá, hogy a kutyák nem hogy csöndesednének, de mind hevesebben ugatnak, becsöngeté a szoba-

leányt, s megbízta, tekintene ki a konyha ajtón, nincs-e valami baj az udvaron, — hiszen nem félhet, bátran kinyithatja az ajtót, miután képtelenség, hogy ez iszonyú ugatásra talpon ne volnának a férfi cselédek.

A szobaleány kitekintett, de egy másodperc múlva már ismét megjelent azon hírrel, hogy nincs semmi baj, a kutyák bizonyosan a holdvilágra ugatnak, vagy talán idegen kutyát éreznek a ház közelében.

Ez valószínűnek látszott előttünk egy pillanatra, — de a nem szünő ugatás oly vészjósoló hangon rengeté csaknem házunk falait is, hogy Sándorom öltözni kezdett, hogy önszemivel lássa, mi történik az udvaron.

Szándokát a szomszéd szobában alvó dajka észrevéve, hirtelen magára hánnya ruháit, s megelőzte férjemet, kisietett e tisztességes, hű teremts, hogy hírért hozhassa, mi dühösíti annyira kutyáinkat.

Néhány pillanat múlva halálsápadtan, s minden ízében remegve tért vissza, gondosan bezárva előbb maga után a konyha ajtaját, azután hozzánk sietett be s alig hallható hangon susogá, hogy:

— Zsandárok állták körül az egész házat; — de megtiltotta a tiszt, hogy idebenn megmondjam.

A szobaleány, saját bőrét féltve, elhallgatta a dolgot, míg a másik, a jó lelkű, a ragaszkodó dajka, ki hogy kezünk ügyében legyen, ha

egyik vagy másik gyermek miatt szükségelnénk valamit, a szomszéd kis szobában aludt rendesen, ez, a fenyegetés dacára bejelenté a szörnyű éjjeli látogatókat, kik a békés családok nyugalmaát háborítani, mint a rablók, orozva közelítének, hogy kiragadják szerettei karjai közül az apát, a férjet, a családfenntartót...

Mindenki elképzélheti, hogy e hírre pár pillanat alatt valamennyien föl voltunk öltözve, még a szegény kis gyermekeket is fölszedtük, Károlykát kis ágyából, a pici Idát bölcséjéből, kik, mintha érezték volna a pillanat fontosságát, olyan szép csöndesen viselték magukat, komolyan nézegetve szerte-szét, bár szemcskéik felett az álom ott lebegteté még lan-kadt szárnyait.

Hetek óta volt már Sándorom sorsa függő állapotban, — de hogy a rosza még sem válnék elkészülve, mely bekövetkezők, eléggé tanusítá, hogy csak most, mikor már küszöbünk előtt volt a vész, — mikor házunkat már zsandárok állták körül, akkor jutott eszünkbe, hogy férjem íróasztala fiókjából sok érdekes emléket kell eltávolítani, mielőtt a sisakos kutatók reánk törhetnének.

Gondolni és tenni egy volt reám nézve ily válságos pillanatban, különben is csak én tudtam, sokkal inkább, mint maga Sándorom, ki szórakozott ember volt, — hol mi áll íróasztala fiókjaiban. Szóvesztegetés és magya-

rázgatás nélkül sieték tehát férjem szobájába, gondolat sebesen üritém ki egymásután az eltenni valókat. — Most bizalmamat Isten oltalmába helyezve, gyermekeim ruhácskái közé rejtém a legveszélythozóbb emlékeket, a többi saját fehérneműimmel telt szekrényembe.

Sándorom és anyám bizodalma olyan nagy volt tapintatom iránt, hogy midőn ezekkel elkészültem, nem akadályoztak akkor sem, mikor égő gyertyával a kezemben fölnyitám magam az udvarra nyíló ajtók egyikét, s kitekinték.

A zsandár tiszt azonnal előmbe lépett, udvariisan köszöntött, — tiszta magyar, erdélyországi születésű fiatal ember volt, — s bocsánatot kérve a korai háborgatásért, még azt is megkérdezte, nem lesz-e alkalmatlan, ha bejönnek, megengedem-e, hogy azt azonnal tehesék.

— Oh, kérem, most önök osztják az engedelmet — viszonzám, őt és két fegyveres társát bebocsátva. — Vajon mit kívánnak tőlünk, mivel szolgálhatunk?

— Házmotozni jöttünk — viszonzá a tiszt, s udvariisan fölkért, vezetném őt férjem szobájába s zárnám föl összes fiókjait és összes szekrényeit. A kulcsokat azonnal átadtuk neki, s szegény jó anyámmal, ki mellettem állott, dobogó szívvel néztük, mi nagy gonddal olvastott át minden beírott papír szeletkét.

Egy forradalmi verstöredéket ott felejtet-

tem, az eleje és vége meglőn mentve, csak egy része csúszott ki valahogy a kezemből, a nélkül, hogy észrevettem volna, midőn nagy sietőségemben előszedtem, hogy elrejthessem az iratokat. — A töredéket zsebre tette azért a fiatal tiszt, egy pár más, jelentéktelenebb irattal együtt.

Elkészülve férjem szobája átkutatásával, a többi szobák szekrényeit is felnyittatá; remegő kézzel tártam ki egyiket a másik után, gyermekeim ruhás fiókjait és saját veszélyes tartalmú szekrényeimet, épen úgy, mint a többit, azon kétségbeesés sugallta vakmerő reményben, hogy ily módon talán nem lesz gyanuja, hogy ily módon megmenthetem Sándoromat, mert hiszen gyermek és női ruhákat csak nem fog össze-vissza forgatni.

És nem csalódtam.

A fiatal tiszt vagy tekintetből, vagy látszólagos bátorságom által csakugyan tévútra vezetve, semmit sem érintett a női és gyermek ruhák között, mosolyogva azt jegyezvén meg, hogy nem ilyen holmi között szoktak rejleni a veszélyes dolgok.

Udvariasan búcsút véve azután mindnyájunktól, Sándoromat hivatalosan arra szólítá föl, jelennék meg másnap délelőtt a zsandár kaszárnában.

VACHOTT SÁNDOR ELFOGATÁSA.

Eddig tartott családéletünk idyllje, — eddig, leírhatatlan boldog házasságunk. — Másnap délelőtti tíz órától fogva Sándorom fogoly volt, s családja számára örökre elveszett.

De ne képzelje senki, hogy ily valamit akkor elhihettem volna. Férjemet bekísérém Gyöngyösre, s én, Kovács Józseféknél szálltam le, míg a zsandár-kaszárnyából visszajő! Kovácsnéól azonban megütközve hallottam, hogy a megelőző napon náluk is házmotozás volt, s mivel a zsandárok szokásuk szerint hajnalban lepték meg őket, idejük sem volt az eltenni valókat elrejteni, s így több más irat között, magukkal vitték Sándorom „Búcsú 1849-től“ című költeményét is, mely akkor még csak kéziratban volt az ismerősök között emlékek gyanánt elterjedve, miután kiadását az akkori viszonyok közt sem lehetett még megkísérteni. Ez eset aggasztá Kovácsékát, bántotta a gondolat, hogy a kézbe került költemény, mely alatt neve is állt, nem lesz-e ártalmára férjemnek.

Miközben erről beszéltünk, küldött érkezék a zsandár-kaszárnyából, azon hírt hozva, hogy Sándorom fogoly, de ha szólni kívánok vele, ma délelőtt bebocsátnak hozzá.

Ha azt mondom, hogy e hírre szegény jó Kovácsné is halálsápadt lőn, s zokogva szorított karjai közé, — elképzelhető akkor az én döbbenésem, azaz elképzelhető volna, ha le-

írhatnám, milyen az a villámsujtás, mely szívünket egyszerre zúzza szét.

Kovácsnétól melegen búcsút véve, azonnal a zsandár-kaszárnya felé siettem.

Mialatt közelíték a szörnyű épülethez, mindinkább háttérbe szorult saját fájdalmam, mindinkább fölül emelkedtem önnön keserve-men, mely az imént csaknem megölt, mintha valami csodálatos erő, ismét a szeretet ereje gyámolított volna, minőt csak nagy és nehéz pillanatokban érezhetünk. Egy gondolat, egy érzelem lőn uralkodóvá felettem: Sándorom sorsa, helyzete; miként fogja ő elviselni, hogy családjától elszakíttassék? hogy fog engem épen akkor nélkülözhetni, mikor közelségemre, nyugtatásaimra, legnagyobb szüksége volna?

Ez a gondolat égette agyvelőmet, ez a gondolat akarta megszakítani a szívemet, miközben férjemet, a zsandár-kaszárnyában keresni, mindinkább sieték.

Midőn beléptem a szobába, melynek ajtaja előtt egy fegyveres zsandár őr járt föl és alá, férjemet az ablaknál ülve s gondolataiba oly mélyen elmerülve találtam, hogy észre sem vette, midőn felé közelíték.

Kezemet csöndesen a vállára tettem; — erre összerezsent, de alig ismert reám, hirtelen fölállott s karjait felém tárva, oly forró szeretettel ölelt magához, a milyennel én viszonzám ölelését. — Soká álltunk így, egyetlen szó, egyetlen sóhajlás nélkül, — csak szí-

vünk dobogása beszélt, s egy-két könycsepp, melyet mindenikünk rejteni kívánt a másik előtt.

Végre összeszedve minden erőmet, olyan önmegtágadó elszántsággal, melyet érezni igen, de leírni nem lehet, azt állítám előtte nyájas arccal, hogy én miatta teljesen nyugodt vagyok, hogy nincs kétségem, miszerint pár hét alatt ismét együtt lehetünk otthon, a mi kedves kis gyermekeinknél.

— Szegénykéktől alig búcsúztam el — viszonzá erre férjem szomorú mosolylyal — nem képzeltem, hogy Isten tudja, mikor láthatom őket viszont. — És te Mariskám, te is mi távol leszesz tőlem! — tevé hozzá bánatos tekintetét arcomon pihentetve.

— Ebben nagyon csalódom Sándorom, én közeledben leszek Pesten is, hová te holnap indulsz innen, mint tudatták velem azon esetre, ha ágybelit, ruhákat s egyebet szándékozom számodra behozni, — mit természetesen tenni is fogok —, s egyszersmind bemegyek szintén holnap én is a fővárosba, hogy mindent mozgásba hozhassak szabadulásodra nézve.

— Ha bejössz s benn is maradsz, meddig engem ott tartanak, akkor semmi baj Mariskám — viszonzá férjem felvidulva —, hiszen akkor néha találkozhatunk is, s ez elviselhetővé fogja tenni a börtöni életet.

— Természetes, hogy nem mozdulok addig, míg veled együtt nem mehetünk haza — mon-

dám őt vigasztalva. — Azalatt, míg ott léssz, ha lehetőség van benne, naponként meglátogatlak. — Heinrich bátyátokat pedig, amint beérek, fölkeresem, — ily esetben lehetetlen, hogy segítségünkre ne lenne. — Üzenek Vörösmartynak, hátha tudna valami jó tanácsot adni. Beszélek Imrével, irok Erdélyinek, fölkeresem mind azokat, kiknek barátsága talán segíthetne, — sőt ha kell, fölmegyek Bécsbe is a királyhoz, — hiszen lehetetlen az, hogy a hatalom az ő tudtával élne így vissza hatáskörével.

— Hogy rajtad nem fog mulni szabadulásom — viszonzá Sándorom, kedves szemei meleg tekintetével fordulva hozzám —, a felett nincs kétségem, sőt legfőbb reményem te vagy, Mariskám. Ha valakinek, neked sikerülni fog büntelenségem bebizonyítása, neked sikerülhet csak részemre mindenkit megnyerni. Csak az az egy aggaszt, nem fogják-e összebonyolítani ügyünket, nem fogják-e összeköttetésbe akarni hozni Sárosit és Gaszparicsot.

— Ne kínozd magad ilyen képtelen gondolatokkal — mondtam nyugtatólag. Hiszen most már világos dolog, hogy az a kígyó arcú nagyságos úr, az öreg plebános vendége, kémlelődni volt Rédén, s így oly jól tudhatja a dolgok valódi állását, mint magunk.

— Ebben is, mint mindenben kedvesem igazad van — szólt Sándorom szemlátomást

megnyugodva, szokott irántami előszeretetével. — Az a kevés beszédű, minden ablakon bekandító férfiú, csak kémlelődni tölthette idejét oly hosszan szomszédságunkban, s így, ha szegény Gyula kilétét kifürkészte, azt is tudnia kell, hogy mi politikával nem foglalkoztunk.

— Ne aggódjál hát Sándorom többé e dolog felett s várd sorsodra nézve a legjobbat. — Hiszen tudod, tapasztaltuk magunkon eddig is, hogy Isten akkor van legközelebb hozzánk, mikor segélyére legnagyobb a szükségünk — viszonzám saját szívem újjuló fájdalmát elnyomva, hogy az övét enyhíthessem, mert e pillanatban jelenték, hogy tovább nem maradhatunk együtt. — Ne hagyjon el a hit és a remény, hiszen nekem szabadulásodig egyetlen célom és teendőm a világon, érted mindent megtenni, hogy ismét a miénk, hogy ismét kis gyermekeidnél lehess.

— Isten veled, kedves őrangyalom és őrangyala gyámoluktól megfosztott gyermekeimnek! — viszonzá erre férjem megindulva. — Egyre kérlek Mariskám, boldogságunk nevében kérlek: kíméld magadat fáradozásaid mellett is; ne felejtsd soha el, mi nagyon szükséges, mi nélkülözhetetlen vagy nekem, tartsd szemeid előtt, bár hol jársz és kelsz, mi nagyon szükséges leszesz mindig gyermekeink számára.

Egy kézzszorítást, egy ölelést váltva még,

magára kelle őt hagynom, át kelle engednem a sorsnak, mely helyemet mellette oly mostohán foglalta el, mely a személyét környező szeretet helyett, magány börtöne falai között lélekölő képeket mutatott föl előtte.

De én soha nem feledém Sándorom búcsú szavait, és azokhoz képest intéztem egész életemet.

Ki volna képes azt elbeszélni, amit akkor érzék, midőn Sándorom nélkül először léptem át ismert lakásunk küszöbét, — midőn kis gyermekeim kereső tekintete elárulá, hogy a kedves édes apát is visszavárják, ki bárhol járt-kelt is, üres kézzel soha nem jött haza, a kicsinyek felől mindég megemlékezék.

Anyám és nővérem kísért szemekkel fogadtak, — hiszen érkezésemet megelőzte Rédén férjem elfogatásának a híre, mert a községi jegyző történetesen szintén benn volt Gyöngyösön, s pár órával előbb jött meg, mint én.

Olyan üresnek, olyan némának tetszék korábban oly kedves otthonunk, mintha lakatlan s nem is ugyanaz volna, mintha benne mindnyájan csak vendégek lennénk.

Az úton, Gyöngyöstől hazáig, nem voltam képes megszokni Sándoromnak mellettem üresen maradt helyét, s oly iszonyú fájdalom vett rajtam erőt — hiszen most senki nem látott, s így nem nehezítém bánatommal senki keservét, — valóságosan azt hittem, hogy nem bírhatom sorsom viselését, hogy az égető nyo-

más, mely oly egyszerre nehezedék a lelkemre, megöl, semmivé tesz hazáig.

De midőn férjem kis gyermekeit fájó keblemhez szorítám, midőn Iduskám, ki még járni sem igen tudott, semmi módon nem akart leszállni az ölemből, míg kis fiam, mintha jelenlétével vigasztalni akarna, egyáltalában nem tágitott mellőlem, ekkor ismét megszállt a szeretet azon csodálatos fentartó ereje, mely önfájdalmam elutasítására kényszerített, mely azt sugallá, arra intett: hogy e gyermekeknek most már mindene én vagyok e földön, apjukat csak én menthetem meg, s így nekem erősnek kell lennem és önmehtagadónak, s nincs annak most ideje, hogy tekintetbe vegyem, hogy egyszerre mi boldogtalan levék.

De midőn beléptem Sándorom szobájába, hol minden tárgy úgy volt hagyva, mintha visszajövetelét várná: a nyitva hagyott könyv, melyből megelőző nap délután együtt olvastunk, s mely ott volt kinyitva, a hol félbe hagytuk s folytatni szándékozáink, — mellette kedvenc tajt pipája, himzett házi sapkája, minden, minden úgy, a mint reggel, indulásunk előtt hagyta, hogy haza érkezve, mindent helyén találjon, — ekkor, oh ekkor megeredtek könnyeim és leroskadva Sándorom pamlagjára, keservesen zokogtam.

Özv. Syposs Károlyné és Isaák Lászlóné látogatása így lepett meg, kiket jó anyám vezetett egyenesen hozzám, férjem szobájába,

hogy ne maradjon időm átadni magamat keserveimnek.

Ha volt valami, mi e nehéz napok lefolyása alatt jól esett, az a részvét volt, a meleg, a legvalószínűbb részvét, melylyel irántunk egész kis világunk viselteték.

Boldogabb napokon azt állították köreinkben, s azzal kötődtek, enyelegtek velem, hogy azért élek oly visszavonulva, mert nincs talán a világon sem annyi gyöngédség- és szeretet-hez szoktatott feleség, mint én valék férjem oldalán és jó anyám mellett, — most annál inkább elképzelhették, mit éreztem és szenvedhetek, midőn Sándorom tőlem s gyermekeitől elszakított.

Sypossné és Isaákné a leggyöngédebb részvéttel foglaltak mellettem helyet — jobbról és balról —; vigasztalni meg sem kísértének, csak arra kértek könnyhullatás között, hogy legyenek meggyőződve legőszintébb s igazabb rokonszenvük s barátságuk felől, s hogy el ne felejtsem, hogy rájuk minden körülmények között számíthatok, hogy ők jó anyámmal s ifjú nővéremmel együtt fognak örködni gyermekeim fölött, míg távol leszek, míg Isten segítségével, megmenthetem férjemet.

Meghatottan vettem tőlük búcsút, s szívem igaz sugallatára mondtam, hogy jószágukat soha, soha nem fogom elfelejteni.

Alig távoztak ők, midőn kapunkon könnyű úri fogat járt be s dr. Pirkler Antal, az azon

időben legnevezetesebb orvos egész Heves-megyében, szállt ki a kocsiból.

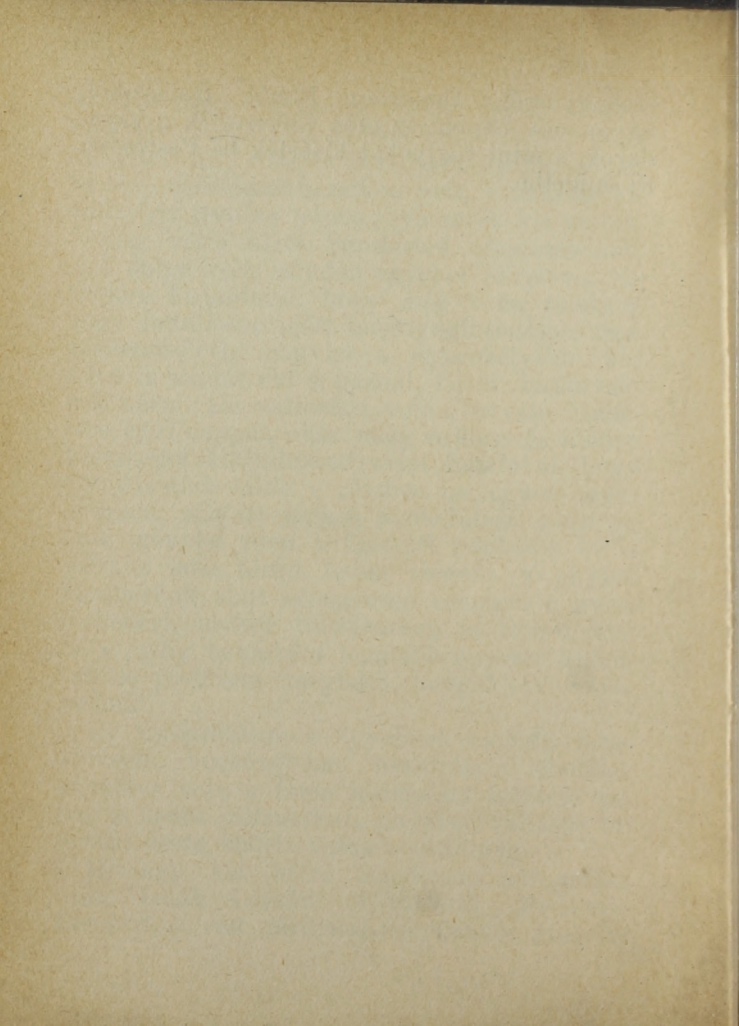
Néhai dr. Pirkler nem csak kitünő orvos, hanem valóságos hazafi is volt, e lelkileg kiváló, bár testileg púpos, nyomorék kis ember.

Alig vette hírét Sándorom elfogatásának, első dolga volt, minden egyebet félretéve, N.-Rédére kirándulni, hogy még honn találjon, hogy indulásom előtt megnyugtathasson azon kijelentésével, hogyha a legcsekélyebb baj adná is magát elő a háznál, ha a kicsinyeknek bármi kis változása volna, anyám üzenetére éjjel-nappal, akár mely órában és időben készséggel kiránduland saját fogatával, hogy az otthoniak miatt e részben ne legyen aggodalmam, mialatt férjem szabadulása miatt lesznek igénybe véve. S ígéretét pontosan be is váltá a jeles férfiú, habár szegény jó anyám távollétünk alatt kétszeresen remegve a gyermekekért, olykor fölöslegesen is fárasztotta, — s pedig hetenként legalább egyszer különben is pontosan megtette látogatását anyáménál.

Ily nyugtatások s figyelmek mellett, megválásom, búcsúvételem hazulról, a lehetőleg enyhítve volt, s Isten közelségét érezteté velem a nehéz pillanatban, melyben vallásos hit nélkül össze kellett volna roskadnom.

Mintegy két hétre Sándorom elfogatása után, Isaák Lászlót N.-Rédéről, Brencsán Sándort, a volt gárdistát, és Kovács Józsefet

Gyöngyösről, Pongrácz Bonót Halászból, ugyan egy napon, szintén fölkeresték a zsan-dárok, s mint foglyokat kísérték be Pestre, az új épületbe.

Az önképzőkori osztályok névsora :

VI. osztály.

Balog Katalin
Belcsák Sarolta
Bereczky Mária
Bodolay Irén
Bokor Katalin
Böde Piroska
Dékány Irma
Dusa Margit
Ebinger Liselotte
Egey Klára
Eisner Ilona
Erdős Etelka
Éles Éva
Gyulai Katalin
Haggenmacher Erzsébet
Hajdu Erzsébet
Hámos Ilona
Kádár Stefánia
Kenyeres Éva
Kiss Valéria
Kneppó Livia
Komáromi Ágnes
Kovács Ilona
Kovács Sebestény Mária
Láng Éva
Lukács Ilse
Mandl Ágnes
Melczer Edit
Mikuska Ilona
Németh Zsófia
Netzasek Irma
Ostffy Anna

Padányi Erzsébet
Pály Katalin
Réthi Szilvia Veronika
Révész Adrienne
Rothmann Edit
Samu Ilona
Sebők Józsa
Simon Márta
Sugár Éva
Szalay Éva
Szeszlér Mária
Székely Anna Mária
Szigethy-Gyula Marion
Tömösváry Dorottya
Törs Éva
Ujj Ilona
Vass Éva
Vasdinnyey Mária
Winckler Éva

VII. osztály.

Ardó Márta
Barta Flóra
Bereczky Piroska
Dénes Etelka
Dénes Jolán
Farkas Vilma
Fuchs Anna Mária
Fuchs Marianna
Gál Piroska
Geguss Kornélia
Gömbös Dóra

Gyarmati Erzsébet
 György Ágnes
 Győri Erzsébet
 Gyürky Éva
 Herczeg Márta
 Herman Éva
 Hetényi Márta
 Horváth Johanna
 Káldor Ágota
 Kispéczi Zsuzsánna
 Koronthály Katalin
 Kőrös Olga
 Krausz Ilona
 Kun Margit
 Máthé Gyöngyike
 Meinhardt Margit
 Mocsáry Irma
 Nándor Erzsébet
 Nemes Jolán
 Onczay Katalin
 Ostffy Éva
 Papp-Váry Zsuzsánna
 Pólya Katalin
 Sebestyén Ilona
 Sulkowsky Mária
 Szilassy Eszter
 Thury Klára
 Tömösváry Melinda
 Trausch Erzsébet
 Ujfalusi Klára
 Varga Gabriella
 Vargha Judit
 Virányi Judit

VIII. osztály.

Bagossy Katalin
 Bary Judit
 Bary Márta

Beer Zsuzsánna
 Benedek Klára
 Bokor Ágnes
 Bozóky Lea
 Csetényi Zsuzsánna
 Darányi Erzsébet
 Elek Edit Zsuzsánna
 Elekes Piroska
 Erényi Julianna
 Filippinyi Sára
 Horti Magdolna
 Kollár Edit
 Kovács Lidia
 Kovács Mária
 Lányi Vera
 Lovass Teréz
 Madai Éva
 Mihelffy Éva
 Paál Gabriella
 Pfeifer Gertrud
 Proszwimmer Edit
 Reich Márta
 Rohonczy Éva
 Rosznáky Berta
 Schreiber Anna
 Schulek Teodóra
 Sebestyén Klára
 Straub Judit
 Szabó Anna
 Szász Ilona
 Szegő Veronika Ágnes
 Szemere Piroska
 Szöllősy Edit
 Takách Judit
 Tassonyi Emese
 Vajda Judit
 Vasdinnyey Éva
 Váczy Hedvig
 Vidor Erzsébet
 Willóner Ildikó

TARTALOM:

	Lap
Előszó	3
Vörösmarty	7
Fóthi szüret	37
Petőfi Sándor és Etelke	46
Jaj, mamám!	54
Etelke a ravatalon	59
Költő lenni vagy nem lenni	66
Budapest 1848-ban	71
Sárosi Gyula	79
Petőfi özvegye	87
A „Feleségek felesége“ új otthonában	93
Borongós hetek	103
Vachott Sándor elfogatása	114

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 2293 / 1952 sz.

14. **Vedres István:** A Tiszát a Dunával öszvekapcsoló új hajókázható csatorna. 1805. (Budapest-Székesfővárosi „Gróf Széchenyi István” felső kereskedelmi iskola. Dr. Farkas László tanár.) Ára 1-50 P.
15. **Bessenyei György:** Anyai oktatás. (Budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézet. Sebestyén Erzsébet tanár.) Ára 1— P.
16. **Bessenyei György:** Magyarság. A magyar néző. (A budapesti Mátyás király-reálgimnázium „Mátyás király” önképzőköre. Gazdag Lajos, Horváth L. László, Kovács Miklós, dr. vitéz Polgáry István tanár.) Ára 1— P.
17. **Hajnal Mátyás:** Az Jesus szívét szerető sziveknek ájtatosságára. 1629. (Budapesti Szent Margit-leánygimnázium.) Ára 2— P.
18. **Péterfy Jenő** dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. (A budapesti Bolyai-reáliskola önképzőköre. Dr. Lányi Ernő tanár.) Ára 1— P.
19. **Péterfy Jenő** dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. (Budapesti Berzsenyi Dániel-reálgimnázium. Dr. Halász László tanár.) Ára 1-50 P.
20. **Pázmány világa.** (Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. Dr. Brisits Frigyes tanár.) Ára 4— P.
21. **Tragédia magyar nyelven.** Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottatott Pesti Bornemisza Péter deák által. (Br. Diószeghy Erzsébet.) Ára 1— P.
22. **Riedl Frigyes:** Vajda, Reviczky, Komjáthy. (A kaposvári egyesületi leánygimnázium önképzőköre. Dr. Biczó Ferenc tanár.) Ára 2-50 P.
23. **Berzsenyi Dániel:** A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. (A kaposvári községi fiú felső kereskedelmi iskola önképzőköre. Dr. Merényi Oszkár tanár.) Ára 1— P.
24. **Régi magyar folyóiratok szemelvényekben.** Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár. (Budapesti áll. Szent László-reálgimnázium. Dongó Orbán tanár.) Ára 1-50 P.
25. **Barcsay Ábrahám** költeményei. (A budapesti Verbőczy István-reálgimnázium VIII/A. osztálya. Szira Béla tanár.) Ára 2— P.
26. **Riedl Frigyes:** Madách. (A budapesti Ráskai Lea

- leánylíceum Riedl Frigyes önképzőköre. Dr. Hanvai Ilona, dr. Feltóthy Anna tanár.) Ára 2— P.
27. **Madách Imre levelezéséből.** (A pesti izr. hitközség reálgimnáziumának önképzőköre. Dr. Komlós Aladár tanár.) Ára 1.50 P.
28. **Horvát István Magyar Irodalomtörténete.** (A debreceni ref. gimnázium és a Dóczy-leánygimnázium ifjúsága. Dr. Pap Károly egyetemi tanár.) Ára 1.50 P.
29. **Magyar reneszánsz írók.** (A budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium ifjúsága. Dr. Kardos Tibor tanár.) Ára 2— P.
30. **Greguss Ágost: Írói arcképek.** (Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. Dr. Mellinger Kamilla tanár.) Ára 4— P.
31. **Karaes Ferencné Takács Éva válogatott munkái.** (Kecskeméti Horthy Miklós ref. tanítóképzőintézet tanári testülete és tanulóifjúsága. Dr. Evva Gabriella tanár.) Ára 1.50 P.
32. **Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás.** (Dr. Pauka Tibor és Kemény László tanárok irányításával sajtó alá rendezte és kiadta a szolnoki állami reálgimnázium és a városi fiú felsőkereskedelmi iskola ifjúsága. Ára 2.50 P.

33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Emlékiratok. (Szemelvények).—

Tanítványaival sajtó alá rendezte Papi Bíró Izabella tanár. Kiadta a budapesti Baár—Madas ref. leánylíceum önképzőköri ifjúsága. Ára 1.50 P.

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja.

A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak,

660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképző-intézetek tanári könyvtárainak,

39.455 932. VI. ü. o. sz. alatt a polgári fiú- és leányiskolák tanári könyvtárainak és

24/932. Ifj. Irodalmi Tanács sz. alatt az Ifjúsági könyvtárak VII. csoportjába való beszerzésre.